

TAULA

- ALÒS, RAMON DE
 Les festes de la poesia. 142-146
 Fra Joan Pasqual, comentarista del Dant. 308-346
- BORDOY-TORRENTS, PERE M.
 Les característiques de l'activitat romana. . . 13-31
 Estudis de crítica virgiliàna. 97-124
 El primer capítol de l'Ètica d'Aristòtil a Nicomac. 181-188
 El nexce de Dant amb Virgili 367-381
- BOSCH GIMPERA, PERE
 Investigacions arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans. 51-73
- BRUNI, LEONARDO
 La vida del Dant. 276-288
- CAPMANY, AURELI
 Ballets populars de Catalunya 77-93
- CARNER, JOSEP
 Dant Alighieri per als catalans. 273-275
- CLAPARÈDE, E.
 Psicologia de la Intel·ligència. 232-240
- COSTA I LLOBERA, M.
 Paradís. 359-366
- ESPONA, ANTONI D'
 Purgatori. 353-358
- FABRA, POMPEU
 Converses filològiques. 74-76
- GIVANEL I MAS, J.
 El «Tirant lo Blanch» i «Don Quijote de la Mancha». 169-180
- GRIERA, ANTONI
 Els factors històrics de l'extensió del català. 1-12
- MANRESA, P. RUPERT M. DE
 La Filosofia de la Divina Comèdia. 289-307
- MASERAS, ALFONS
 El Nacionalisme i l'Internacionalisme del Dant. 382-398
- MÜNSTER, J.
 Catalunya vista per un estranger (1494) . 260-270
- OLIVAR, MARÇAL
 Dos discursos de Felip de Malla. 189-204
- PALMA DE MALLORCA, P. ANDREU DE
 Sistema jurídic i idees jurídiques del Mestre Ramon Lull. 32-50

RUYRA, JOAQUIM
Infern. 347-352

SCHULTEN, A.
Tarragona. 125-141

CURSOS MONOGRÀFICS
D'ALTS ESTUDIS
I D'INTERCANVI

VALLS I TABERNER, FERRAN
El feudalisme i els orígens de
la Nacionalitat Catalana,
per J. Calmette. 147-160 i
205-231

MASSÓ TORRENTS, J.
L'antiga Escola poètica de
Barcelona. 241-259

BIBLIOGRAFIA

La Història Universal, per
F. Soldevila. — *Analecta
Montserratensia*. — *L'antic
Orient*, per D. G. Ho-
garth. — *La punyalada*,

per M. Vayreda. — *Contes
d'infants i de la llar*. —
*Treballs de la Institució
Catalana d'Història Na-
tural*. 161-168
*Bulletl de la Biblioteca de
Catalunya*. 271-272

COMENTARIS

Els Quaderns d'Estudi. 94-
96
El Suplement pedagògic de
Quaderns d'Estudi. . 96
El número extraordinari del
Dant. 399-400

NECROLOGIA

Salomó Campalans. . 272

FULLETÍ

ARNAU DE VILANOVA, La
Confessió de Barcelona.

QUADERNS D'ESTUDI

N.º 46

BARCELONA, GENER-MARÇ 1921

VOL. XIII

ELS FACTORS HISTÒRICS DE L'EXTENSIÓ DEL CATALÀ

La reconquesta, evidentment, condicionà la formació de la llengua catalana en front la castellano-aragonesa. Però, ¿com pogué crear aquesta llengua? ¿Quina relació tenen els esdeveniments polítics del segle IX amb la formació de la modalitat romànica catalana? Un examen històric de les fronteres del nord i de l'oest ens aclarirà aquest origen i l'íntima i estreta connexió de la unitat política amb la creació de la llengua catalana.

Cal, emperò, aclarir prèviament si el català és una llengua romànica o bé un dialecte provençal. Estudiant detingudament la fonètica catalana, no hi trobem cap evolució que no estigui relacionada amb el provençal : ens fa la impressió d'un parlar provençal que ha corregut ràpidament la corba de les evolucions. Contra aquesta aparença s'aixeca la gran unitat del català (que és plenament intel·ligible entre tots els catalans), una forta literatura medieval i moderna, i sobretot la tradició monumental del català en la cancelleria i en el caràcter ritual que li ha donat l'Església, fent ús durant llargs segles d'unes fórmules plenes d'elegància i d'estil perfect (Comp. *La Tradició monumental de la llengua catalana*, 1919).

La classificació del català entre els dialectes provençals ha estat una equivocació general entre els romanistes, en la qual incorregué encara darrerament Meyer-Lübke, en l'*Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft* (1909), en donar la divisió de les llengües i dialectes romànics.

L'origen d'aquesta equivocació es deu a Raynouard, qui ara fa un segle, constituït paladí d'una llengua romano-occitànica (la llengua dels trobadors, que tant havia estudiat per a la formació del seu *Léxique roman* i per a la publicació dels seus *Choix des Troubadours*), volia restaurar l'imperi romà i la llengua romana amb la seva central a Provença. L'obra del gran Mistral, amb el *felibrige* de la dolça Provença i la restauració catalana, tenen el punt inicial en la ideologia i obra de Raynouard.

Diez, en la *Grammatik der rom. Sprachen* (I, 112), és el primer que considera el català com una llengua, encara que estigui estretament emparentada amb el provençal.

En Milà, en l'edició de *Los Trobadores en España*, de 1861, 453, assenyalava algunes característiques que separen el català antic del provençal; i Alart (*R. L. R.* [1872], 265 ss.), establí comparacions entre els antics documents rossellonesos i llenguadocians, creu que tostemps han existit diferències ben remarcables entre el català i el provençal, com es nota encara avui la frontera lingüística, que «és ben marcada entre les viles d'Estagell i La Tour de France, situades a l'extrem d'una plana, distants uns tres quarts d'hora l'una de l'altra, parlant-se català a la primera, que sempre ha estat del Rosselló, i llenguadocià en la segona». *R. L. R.* (1877), II.

El sacerdot francès A. Hovelacque publicà un estudi d'aquesta frontera, acompanyant-lo d'un mapa, en la *Revue de l'École d'Anthropologie* (1891, 15 maig). Fritz Holle emprengué sobre aquesta frontera una enquesta, els resultats de la qual (per cert ben fragmentaris) coneixem per la seva comunicació *La frontera de la lengua catalana en la Francia meridional*, adreçada al Primer Congrés Internacional de la Llengua catalana (1906), 335-339. B. Schädel donà una frontera hipotètica d'aquesta contrada, basant-se en els treballs d'Hovelacque i Holle, i en els resultats d'una enquesta feta en els mateixos pobles fronterers (*Revue de Dialectologie Romane*, I, 73-83).

Schädel i Morf (*Bulletin de Dialectologie Romane*, I, 2 ss.) emprengueren una investigació documental per poder donar una explicació històrica d'aquesta frontera. Fonamentant-se en la nota de Saroïhandy (*Grundriss*, I, 845), «que seria la cosa més

natural pensar que el català hagués estat portat cap a França per conducte dels *hispani* que foren empesos pels àrabs a l'altra banda dels Pireneus, molts d'ells devien passar altra vegada la muntanya i devien establir-se de nou a llur terra; però és molt probable que mai no abandonaren la llengua llur i que, tornats a Catalunya, no hi introduïren la llengua provençal o el llenguadocià». Aquesta tesi, ben explicable per l'imperialisme francès, que cerca un justificant històric per a la possessió del Rosselló (la nostra Catalunya irredempta), és acceptada sense reserves per Morf, qui troba en el català del Rosselló «un angle lingüístic que es separa completament del conjunt dels dialectes del domini lingüístic sud-francès en fonètica, morfologia i lèxic, fins al punt que aquest idioma es troba aquí com una cosa estranya». «Aquest català procedeix d'Espanya... En temps antics deu haver traspasat els Pireneus per la via romana de la Cerdanya i per mitjà dels *hispani* procedents de l'Espanya oriental. Aquests es possessionaren de l'antiga terra llenguadociàna... Morf creu que aquesta colonització catalana està relacionada amb el procés de l'antic comtat de Barcelona. Els francesos, posseïdors de la *Marca hispanica*, havien portat la lluita contra els sarraïns en terres d'Espanya, fundant-hi un estat vassall de França. El Rosselló, que pel coll de Portús i per la Cerdanya hi estava en comunicació constant, se li va agregar de bona hora. Quan, al segle XII, el comte de Barcelona, com a rei d'Aragó, es declarava independent de França, el Rosselló quedava políticament separat d'aquesta nació; separació que havia de durar cinc segles, fins a la pau dels Pireneus... En els llargs segles des de la fundació del comtat de Barcelona fins a mitjan segle XVII, aquest angle de terra catalana ha estat absolutament catalanitzat. El nou ordre de les condicions territorials establert per la lluita contra la invasió aràbiga, d'una banda, fou la causa d'aquesta expansió lingüística cap al nord. La Cerdanya, i l'antiga via romana passant pel coll de Portús, en van assenyalat el camí.»

Schädel vol explicar l'origen de l'actual frontera per la influència dels *hispani* emigrats a la contrada del Rosselló. Seguint les referències que dona Teodulf d'Orleans en una relació rimada

sobre una ambaixada d'espanyols fugitius rebuda per Carlemany a Narbona, acceptant i donant molta importància a les referències dels anals d'Eginard (sobretot a l'ambaixada de l'abat Heli-sachar per a calmar els *hispani* revoltats), i ponderant els privilegis que els concediren els reis francs, vol demostrar que durant els segles VIII i IX els cristians espanyols que havien viscut sota la dominació aràbiga fugien a gran bandades, anant a establir-se al nord dels Pireneus, a la regió que fou més tard el comtat de Rosselló. Si es té en compte la poca densitat de població indígena d'aquestes contrades, un no pot menys d'admetre que aquesta emigració havia de portar necessàriament notables conseqüències per a la geografia lingüística. Schädel suposa que entre el llenguadocià i el català no hi havia cap frontera marcada; però els *hispani* canviaren aquesta condició. La diversitat de població devia introduir cap al nord, al Rosselló, fenòmens fonètics i morfològics apareguts al sud dels Pireneus; i a l'extrem dels *loca erema* ocupats solament per espanyols devia formar-s'hi la frontera lingüística. Hi ha fonament per a establir aquesta frontera a les Corberes, ja que més amunt, vers Narbona i Carcassona, el dialecte català es va confondre amb el llenguadocià.

Un examen detallat dels documents carolingis en els quals es parla dels *hispani* fugitius i dels *loca erema* per ells repoblats, ens va induir a creure inacceptable la teoria de Morf-Schädel. Aquests documents datats de 812 a 844 són una repetició dels mateixos ordenaments i preceptes. Un document de 816 ens diu que Lluís *el Piadós* ordena que els *hispani* vivents en els *loca erema* no siguin vexats; i, per tal que s'observi el seu ordenament, es mana que, en cada ciutat on hi hagi *hispani*, el bisbe guardi un exemplar del document que conté el manament imperial, el comte un altre, i els *hispani* un tercer. Al mateix temps ordena que es guardin còpies del document a Narbona, Carcassona, Rosselló, Empúries, Girona, Barcelona i Beziers. Aquí tenim una localització dels *hispani* suficient per a desfer tota l'argumentació de Schädel-Morf.

L'explicació de frontera tampoc podem cercar-la en el tractat de Corbeil (1267), en el qual el rei Jaume es desfeia de la sobirania damunt els comtats de Razes, i el país de Fenouillet, tota

vegada que aquests sempre havien pertangut al *pagus Narbonensis* i eren de parla llenguadociana.

La frontera del català al Rosselló està condicionada per una organització anterior a la dominació romana, els límits de la qual ens són assenyalats avui, llevat de petits additaments, per l'antiga diòcesi d'Elna.

Pomponi Mela (*De Chorografia, libri tres*) assenjala una frontera prerromana allà on el català limita amb el llenguadocià, allà on hi ha encara avui el límit de la diòcesi d'Elna-Perpinyà: «*Inde est ora Sardonum et parva flumina Tetis et Ticis, ubi adcrevere persaera, colonia Ruscino, vicus Eliberrae magnae quondam urbis et magnarum opum tenue vestigium. tum inter Pyrenaei promunturia Portus Veneris est sinu salsu et Cervariae locus Galliae finis.*» Hi ha la frontera dels Sordones, els petits rius anomenats *el Tec* i *la Tet*, la colònia Ruscino (Castell Rosselló) antigament Iliberris, ciutat de grans riqueses, Port-Vendres i Cervera, límit de la Gàl·lia.

És cosa sabuda que l'administració romana sempre es va basar en les antigues divisions indígenes, i que la diòcesi va conformar els límits de la seva jurisdicció amb els de la *civitas* romana. Per això no ens estranya que les afrontacions assenyalades per la *Itatio Wambae* (678) a la diòcesi d'Elna, i identificades per Alart (*Géographie historique du Conflent, Bull. Soc. Agr., X, 94*), coincideixin amb els límits del *pagus russilionensis* i amb l'actual frontera lingüística.

Aquesta tesi sobre l'origen de la frontera catalano-llenguadociana vindicant el caràcter de llengua per al català la donarem, en 1910, en un article sobre les fronteres de Catalunya. K. Salow l'ha represa i desenrotllada, amb abundància de material històric i d'una manera bastant clara, en la tesi doctoral *Sprachgeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des Katalanisch-Languedokischen Grenzgebietes*, Halle a Saale, 1912.

És un fet que la distribució de les llengües romàniques d'Espanya està condicionada per la reconquesta, com ho han estat les diferents nacionalitats que la integren.

Com i quan es començà la reconquesta al Ribagorça, límit occidental del català, és cosa embolcallada en llegendes.

Les genealogies dels comtes de Ribagorça no poden admetre's sense crítica : l'important, per a nosaltres, és l'existència d'un nucli de reconquesta ribagorçà i la seva extensió. A la darrerria del segle VIII (792 o 796) compareix per primera vegada un Ramon comte de Ribagorça (Villanueva, *Viage*, X, ap. X).

De l'any 813 tenim un document que ens assenyala on fou el punt de sortida del comtat de Ribagorça : una donació feta al monestir d'Ovarra a la ribera de l'Isàbana. Ballabriga, Bradilans, Reperos, Villarós encara poden localitzar-se al llevant del Turbó. Aquí tenim el nucli de reconquesta que havia d'estendre el comtat.

En 887-892 trobem un Adulphus que s'anomenava *episcopus Paliarensis*, el qual s'havia retirat al Pallars per estar en guerra el Ribagorça, lloc privatiu dels bisbes de Lleyda.

El comtat de Ribagorça, amb la independència política, exigia la independència eclesiàstica. D'aquí ve que els comtes de Ribagorça i els bisbes de Roda compareguin inseparables en les subscripcions de documents i en la restauració del bisbat de Roda en 957. Trobem els comtes de Ribagorça emparentats i en relació constant amb els comtes de Pallars. És molt natural que aquests petits sobirans no poguessin subsistir davant d'emics forts i afanyosos de conquesta : al començament del segle XI Pallars és incorporat al comtat d'Urgell, i Ribagorça al regne d'Aragó.

En perdre el Ribagorça la personalitat política perdia la seva unitat, i el bisbe de Roda estenia el seu bisbat a la mercè dels reis d'Aragó, dels quals esdevenia un vassall i servidor.

En passar Ribagorça a l'Aragó, el curs de la reconquesta va quedar desviat. Els reis d'Aragó seguiren la reconquesta per les riberes de l'Éssera i el Cinca. Els comtes d'Urgell i de Barcelona estenien la reconquesta per la ribera del Ribagorçana, fins a Purroy i Pilzà en 1056. Poc després eren conquerides les localitats d'Estopanyà, Camporrells, Tamarit, Sant Esteve, Peralta de la Sal, i sitiats Calasanz. Aquestes possessions venien a ésser propietat d'Arnau Mir de Tost, vescomte d'Ager. Amb la conquesta dels pobles del Llitera per part dels comtes d'Urgell i Barcelona, i amb la conquesta més tardana de Lleyda, Fraga,

Zaidí, Vilella, Torrent i Mequinença pels comtes de Barcelona i Urgell i els Templers, tenim el fonament històric per a explicar l'extensió màxima del català en la frontera aragonesa.

Quan, al començament del segle XI, per contingències polítiques, Ribagorça passava a l'Aragó, a Roda, a la ribera de l'Isàbana, s'havia aixecat la barrera que havia de guardar al català l'extensió guanyada. Aquesta contrada, després de nou segles de jurisdicció aragonesa, és encara catalana. La jurisdicció que entrava al Ribagorça amb la dominació de la casa d'Aragó destruï la unitat creada, i el català no es va poder estendre més cap al nord-est.

En el Llitera tenim una regió ben especial : tot ço que avui és la immensa plana del Llitera, que s'estén de Binéfar a Fraga, en l'època de la dominació mora era una plana riquíssima i fèrtil, que vingué a un ermot solitari per l'expulsió dels moriscos i jueus, i, més tard, per ésser el teatre de la guerra *dels Segadors*. El P. Villanueva (*Viage*, XV, ap. LXVI) dóna una llarga llista de noms de pobles d'aquesta contrada que en 1148 foren adjudicats a la Seu de Lleyda.

Binéfar assenyala en aquesta plana una frontera marcadíssima, que s'explica per haver estat destruïda aquesta vila en 1642, i repoblada, en 1652, per famílies procedents de l'altra banda del Cinca completament aragoneses. (Comp. *La Frontera catalano-aragonesa*, II-33, 1914.)

Contra aquesta tesi, Menéndez Pidal va dedicar una llarga i seriosa investigació crítica, amb abundància de cites de documents, per tal de demostrar que el comtat de Ribagorça i el bisbat de Roda cap influència tingueren en la formació de la frontera del català occidental. (Comp. *Revista de Filologia Española*, III, 80 ss.)

La frontera lingüística catalano-aragonesa, en la seva part septentrional, s'ha d'explicar, segons Menéndez Pidal, per un límit ètnic, polític o comercial entre l'Éssera i l'Isàbana que remunta a la més antiga romanitat (84).

De les meves investigacions històriques sobre l'antic comtat de Ribagorça, com de l'obra de Serrano i Sanz *Noticias y docu-*

mentos històrics del condado de Ribagorça hasta la muerte de Sancho Garcés (III, any 1035), no es pot pas deduir clarament quins foren els orígens d'aquest comtat ni la seva extensió. Després de totes les investigacions, queda un interrogant. Un fet, però, es posa en clar : l'origen català del comtat de Ribagorça i la seva localització a la ribera alta de l'Isàbana (Ovarra, Vallabriga, Azanuy, etc.). Un altre fet importantíssim és la disputa constant del bisbe de Roda amb el d'Osca per raó de límits : en canvi, la pau i harmonia constant amb els bisbes d'Urgell. A això cal afegir-hi la jurisdicció plenària que tenia l'abat de Sant Victorià sobre els pobles de la ribera de l'Éssera (Graus, Perarua, etc.), amb tot i haver estat adjudicats al bisbe de Roda després de la reconquesta feta pel rei d'Aragó, comte de Ribagorça.

D'altra banda, l'argument de la diftongació de la *o* ibèrica de *Lascuarre* i *Laguarres* és molt dubtós. En els documents del segle XI compareixen amb les formes *alascuaris*, *alascuar* i *alascorre*. Tot admirant el bell article publicat darrerament per ell *Sobre las vocales ibéricas e y o en los nombres toponímicos* (*Revista de Filología Española*, 1918), creiem que aquí tenim un parallelisme del català *quatre* i *cotre*, *guàita* i *gòita*, *guapa* i *gopa*. I diem això perquè Alasquarre compareix sota la jurisdicció de l'abat de Sant Serní de Tavèrnoles ja en 1083. L'amic i diligent arxiver Mn. Pere Pujol ens ha proporcionat una sèrie de documents sobre aquest domini procedents de l'arxiu de la Seu d'Urgell.

Si Roda i els altres pobles de la ribera alta de l'Isàbana compareixen sota la jurisdicció dels comtes de Ribagorça; si Alasquarre i Laguarres estan sota el domini de Tavèrnoles; si Benavarre pertany a la família catalana dels Erill, i Peralta, Purroy, Pilza, Tamarit i Sant Esteve són ben catalans i reconquistats pels comtes d'Urgell i vescomtes d'Ager; no comprenem per què Menéndez Pidal no vol reconèixer que la reconquesta condicionà la màxima extensió del català a la frontera occidental. Contràriament estem convençuts, creiem que si l'expansió catalana medieval no hagués estat tan intensament mediterrània i oriental, i fins i tot si no s'hagués feta l'anexió amb Castella,

l'aragonès hauria acabat per cedir a la llengua catalana, venint a ser-ne un dialecte. La influència catalana damunt l'aragonès fins al segle XVI, va ésser, proporcionalment, molt més intensa que no ha estat la castellana damunt el català.

Sobre l'extensió del català en el regne de València, no tenim pas prou dades per a assenyalar els factors històrics que l'han condicionada. De Mequinença estant, seguint la frontera assenyalada per Hadwiger (*Zs.*, XXIX, 715 ss.), són catalans els pobles de Fayó, Favara, Nonasp, Maella, La Ginebrosa, Mas-salió, Valldeltormo, Valljunquera, Mas del Llaurador, La Codonyera, Fórnoles, Cerollera, Ayguaviva, Torre d'Arca, Saranyana, La Mata, Vistavella del Maestrat, Benafigos, Xodos, Adzaneta, Lucena del Cid, Figueroles, Useres, Costur, Alcora, Ribes Albes, Suera, Artesa, Tales, Betxí, Artana, Eslida, Vilavella, Alfonteguilla, Vall d'Uixó i Algar. A la província de València la frontera passa per Algimia, Torres-Torres, Estivella, Albalat, Petres, Gilet, Serra, Olocau, Casinos, Llíria, Beneguacil, Vilamarxant, Ribarroja, Miralcamp, Cochicheles, Turis, Montserrat, Monroy, Real de Monroy, Llombay, Caladans, Carlet, Alcúdia de Carlet, Masalavés, Estuveny i Casa de Marc. A la província d'Alacant la frontera passa per Fontfiguera, Canyada, Campdemirra, Biar, Petrell, Monovar, Pinós, Navelda, Crevillent, Elx, Santa Pola i Guardamar.

Aquesta frontera lingüística, com la septentrional, està condicionada per la reconquesta. La part del regne de València reconquistada i repoblada per catalans és catalana: en canvi, la part reconquistada i repoblada per aragonesos és aragonesa i s'hi parla *xurro*. Hadwiger (*ib.*, 715) cregué que el castellà va penetrar a poc a poc cap a Segorb, afavorit per la conca dels rius Palància i Millares; però els documents medievals d'aquesta contrada, escrits tots en aragonès, demostren el contrari, ultra que tots els pobles aragonesos de la província de Castelló que avui formen la diòcesi de Segorb ja formaren part del Concejo de Terol des de la reconquesta, i pertanyien a senyors aragonesos. (Comp. Menéndez Pidal, *Congrés de la Llengua Catalana*, 340 ss.)

És notable que l'Església, sempre més conservadora que no pas l'Estat, ha guardat íntegres les fronteres de la diòcesi

de Tortosa, les quals coincideixen, fetes petites excepcions, amb la frontera lingüística en les províncies de Castelló, Saragossa i Terol.

És que l'Església, que no ha ambicionat el domini temporal, sinó el de l'esperit, mai ha volgut dominar a casa d'altri, respectant sempre la llei de naturalesa per tal de parlar a cadascú en sa pròpia llengua. La diòcesi de Tortosa ens assenyala fidelment el límit de la terra reconquistada i repoblada per catalans. És cert que alguns senyors aragonesos van rebre, en la reconquesta, territoris poblats per catalans : tal és Morella, reconquerida per Blasco d'Alagó en 1232, i Burriana, encomanada en 1233 a Pere Cornell, majordom del regne d'Aragó; i els pobles de Lucena, Useres, Costur, Figueroles, Alcora i Chodos, tots ells catalans, foren del senyoriu de la casa d'Urrea. (Madoz, *Diccionario geográfico*, Alcalatén.)

Cap al sud tenim el poble d'Enguera, de parla barrejada, i que és considerat per Hadwiger com un avanç del castellà damunt el valencià. Enguera, reconquerida pel rei En Jaume, era cedida al mestre de l'ordre castellana de Santiago Pelay Pérez de Correa en 1244, i aviat fou disputada per Aníols *el Savi*, i es vingué a un acord sobre ella en 1249. (Zurita, *Anales*, III, cap. 44.)

Més cap al sud, a la província d'Alacant, Aspe i Montforte, poblacions netament castellanes, s'enclaven en el domini català. L'origen castellà dels repobladors d'aquestes localitats, assenyalat per Milà (*Obras completas*, VI, 534), ho explica perfectament.

Per la *Crònica* d'En Muntaner (cap. XII) sabem que el regne de Múrcia fou reconquistat primerament per Alfons *el Savi*; però, havent estat reprès pels àrabs, en 1266, fou ocupat per catalans, ja que el rei de Castella demanà auxili al seu sogre, el rei En Jaume, per a tornar a alliberar-lo. A la meitat del segle XIII s'hi parlava català.

El mateix Muntaner, en el cap. XVII (edició Coroleu), ens assegura que el català s'estenia més al sud de l'actual alacantí. Parlant del rei Jaume, diu : «E com la dita ciutat hach presa — (Múrcia) — e poblada tota de cathalans, e axi mateix Oriola e Elx e Guardamar e Alacant e Cartagena e los altres lochs;

si que siats cert, que tots aquells qui en la dita ciutat de Murcia o els davant dits lochs son poblats, son vers cathalans e parlen del bell catalanesch del mon.» Aquest català de Múrcia i d'Oriola desaparegué quan, més tard, aquest territori passà definitivament a la corona de Castella.

La conquesta de Mallorca, empresa pel mateix rei En Jaume l'hivern de 1229, guanyà per a la llengua catalana les illes de Mallorca, Menorca (1232) i Eivissa. Baldament els documents en català no apareguin aquí fins a últims del segle XIII i començament del segle XIV, pel repartiment a famílies catalanes d'aquest regne podem deduir certament la importació del català.

La força expansiva catalana cap a Sardenya, Sicília, Nàpols i Grècia, desenrotllada en el segle XIV, no va ésser molt eficaç. S'ha de creure que més aviat procedia de nuclis catalans explotadors del comerç que no pas organitzadors d'una vida ciutadana. Sabem, però, que a Cagliari, per exemple, En Pere IV va expulsar tots els habitants sards, i els substituï per catalans (Boades, *Libre dels feyts de Catalunya*, edició Aguiló, 401). Mossèn Cristòfol Despuig, en sos *Col·loquis de l'insigne ciutat de Tortosa* (1557), ens diu que «en Serdeña la qual conquistá lo Infant D. Alfonso, que apres fonch rey de Aragó, tenen també la llengua cathalana, be que allí tots no parlen cathalá, que en moltes parts de la illa retenen encara la llengua antiga del regne, pero los cavallers y les persones de primor y finalment tots los que negocien parlen cathalá, porque la cathalana es allí cortesana». Un semblant report escriuria actualment un cronista castellà si informava sobre les condicions del castellà de Barcelona.

Únicament a la ciutat d'Alguer s'ha conservat el català per haver estat poblada per Pere IV en 1354 solament amb catalans, per cert tots ells de Barcelona. És per això que antigament la ciutat catalana de Sardenya era coneguda amb el nom de *Barceloneta* (Milà, *Obras*, III, 511).

La llengua catalana és la primera llengua romànica que manifesta una força expansiva, imposant-se als dominis guanyats bo i servant una unitat meravellosa. Sembla que el nostre rei En Jaume hagués heretat el geni romà, que va donar el dret de ciutadania a tot l'Occident : talment els pobles de Mallorca

i de València esdevenien ciutadans de Catalunya. Solament Castella, d'una manera més perfecta, imposà un castellà sense unitat perquè havia absorbit un lleonès i un aragonès en plena florida.

És cert que la Catalunya oriental donava els seus fills per poblar les illes, i que l'Urgell, amb la incomparable Lleyda, donava la seva població flòrida per fer català el regne de València; però una unitat les vinculava inseparablement : les lleis, la documentació de cancelleria i de l'administració, eren escrites en un sol català; la llengua del rei i la del poble era la mateixa.

ANTONI GRIERA, prev.

LES CARACTERÍSTIQUES DE L'ACTIVITAT ROMANA

(Continuació, V. p. 65, n. 43)

III. — Havem ja provat que el radi de l'actuació romana és essencialment terrenal : cal ara esbrinar-ne l'origen. Ben cert; així com el grec sojorna habitualment i amb ple delit a les filigranes de l'ideal i per contracop d'aquest, actua en l'ordre pràctic mitjançant discontinues escames de breu durada i d'una perfecta ineficàcia, de la qual cosa s'esdevé, com diem en altra banda, el fenomen remarcable que «radiants de llum divina eren els monuments d'Atenes, mentre que les seves maisons i els seus carrers — llevat del Dromos i qualche altre — abominables»,* l'ànima romana viu dignament acotada a la terra i amb ella íntimament coordinada i feliça. Les seves fórmules de convivència, brollen, per això, de la visió llarga i reposada, i d'una ben planera, serena i fins còmoda imitació de l'engranatge existent en la interconvivència dels éssers còsmics, que comporten com essencial finalitat, i dins l'expressada esfera en quant tal, una benaurança relativa. Tal és la clau suprema i mestra de l'ambient polític o civil i, més endavant, de l'eclesiàstic de Roma i el secret de la seva eficàcia i eternal durada, que podríem encara sintetitzar donant abast polític a la coneguda fórmula : *ars imitatur naturam in quantum potest*. Per això, trobant-se un hom bé amb ella, refusa tot canvi no provat encara, en conformitat a la fresca i ben natural dita del nostre Fra Anselm Turmeda:

Qui bé està que no es moga.

Qui cerca el mal prest el troba...

* *Introducció a l'estudi de l'Iliada* (La Revista, n.º CXVI; juliol 1920).

combinada, però, segons la trajectòria ja expressada, amb aquella altra dita del nostre Bernat Metge:

Segueasca el temps qui viure vol
Sinó porie's trobar sol.¹

Aquesta fou la norma directora de les *Institucions* de Justinià: de la legislació de Sant Benet, i de les colpidores glosses del Machiavelli a Tit Livi. Cal estudiar de ple aquests tres monuments per a capir tota l'extensió i profunditat d'esguard realista de l'ànima llatina quant a la transportació de les fórmules de l'univers.

LA FIGURA DE SANT BENET. — Per tal de seguir el corrent d'aquella fins al seu àpex, començarem amb l'anàlisi de les normes de Sant Benet contraposant-lo inicialment, per a major claredat, amb el tipus que correlativament li correspon a les terres hel·lèniques, o sigui Sant Basili. La trajectòria fundamental de la vida d'aquest últim fou essencialment platònica. Segons ella² els nuclis d'ascetes que després havien de plasmar la vida familiar de les terres gregues i esclaves, tenien, i tenen encara com a norma transcendental i mestra, la transportació de la ciutadania humana a l'altra vida que els havia de fer viure insensibles i en plena llunyania de l'ordre còsmic. Tal és la rodella suprema de la vida basiliana, objectivada fidelment i denunciada encara amb màxima puixança a l'ordre pràctic per Santa Macrina, germana i segona mare de Sant Basili. Després del gloriós traspàs d'aquest — que originà a les terres hel·lèniques una consternació universal — l'altre germà Sant Gregori, transmutada la faç pel dolor, esclata en vivíssims plors, però la santa resta davant d'ell immòbil, i, com els frisos del Partenon i les idees altament exemplaritzadores de Plató, es sent llevada a les serenes i més sublimes contrades de la filosofia.³

1. *Llibre de mals amonestaments (Les Obres d'En Bernat Metge, Barcelona, 1910).*

2. *Regla grossa, interrog. V.*

3. «Basilii mors... Sed tamen Macrina a constantia quam in omnibus rebus servabat minime discessit ac episcopum fratrem videtur hac in re

Però Sant Benet, la flor més preada de la vida romana dins la civilització novella, l'home de més intensa i perdurable eficàcia en la biologia familiar i social de l'Occident, en l'apoteosi típica de la seva vida, apareix *llançant el seu esguard a la terra a guisa de Júpiter definitiu*, o sigui donant amb entera plenitud la mesura de la final progressió de la puixança humana a la terra, fita sospirada pel nostre Ramon Llull i atlèticament treballada pels atrafegats i heroics conreadors de les ciències contemporànies: el domeny intel·lectual i actiu de tota objectivitat mitjançant les supremes i encara avui no assolides síntesis. Aquest aspecte romà del legislador de l'ordre benedictina és tan colpidor, que cal recontar-lo segons l'explica un altre tipus romà, d'abast universal, Sant Gregori el Magne. En el cap. XXXV del llibre segon dels seus famosos *Diàlegs*, ens presenta a Sant Benet muntant, en fosca nit, a la part alta d'una torre del seu monestir. I avançant després vers la finestra, obra de bat a bat les portelles del seu esperit bo i submergint-se en la contemplació de la Idealitat i de la Realitat suprema. I en continent esguarda, corprès, l'univers com abreuhat sota un raig de sol.*

Aquesta és en concret la fórmula llatina de la vida de l'home damunt la terra que, assolint, en ple desenrotllament i eficàcia, una verificació universal, ha anat sempre foragitant en lenta lluita les manques o esbiaixades directrius principalment d'influència asiàtica o semítica que en les convulsions dels pobles occidentals han fet de sobreposar-se a la mesura romana.

A l'alba del cristianisme, a les primeres escomeses juvenques, impulsades alhora per íntims contactes i analogies d'excel·lència i altíssima posició — i per un predomini ben marcat i eficaç dels Pares de l'Església grega, — les trajectòries mentals

superasse. Nam cum ambo novum post Basilii mortem mensibus colloquerentur ac de fratre incidisset mentio, Gregorii dolor statim recruduit, ac moestitia vultus et lacrymis proditus est : at Macrina immobilis extitit ac tanti viri recordatione animum ad sublimiorem philosophiam arrexit.» (*Vita S. Basilii*, cap. XL; *Patrologia Graeca*, vol. XXIX.)

* «Omnis etiam, mundus, velut sub uno solis radio collectus, ante oculos eius adductus est.» (*Migne. Patr. Llat.*, vol. LXVI, col. 198.)

de Plató trobaren un ambient ben parat per a desenrotllar-se. Sant Agustí, que considerava aquell gran filòsof com la glòria més preclara i legítima del pensament hellènic,* sentia per les criatures el mateix menyspreu i descoratjament que el pensador de l'Acadèmia: si aquest donant airadament les espatlles a l'ordre terrenal es situava a l'esfera de les idees més abstractes i transcendents bo i afirmant que de les criatures no hi podia haver ciència, Sant Agustí es delitava en el desengany d'elles fent-les servir com de senzill pas per a anar a sojornar a les mateixes altíssimitats de Déu, del qual havia d'escorniflar amb èxit colpidor els més pregons misteris, i impulsant alhora, a la seva mare Santa Mònica, o d'aquella espentajat, es llevaven ambdós fàcilment i simultània vers l'ordre divinal que sentien amb una forta indiferència cap a les criatures. A l'hora del seu traspass pogué aquella Santa mostrar airada, contra el germà de Sant Agustí, una completa descurança quant el lloc del seu sepeli. (*Conf.*, llibre IX, cap. XI.)

Però el criteri de Sant Benet, en plena adaptació a la vida romana i alhora amb les causes finals terrena i ultramundana de l'home, triomfà a les terres occidentals, com a l'Edat mitjana — i malgrat les tendències platòniques de Sant Anselm i del nostre Ramon Llull — triomfaren fàcilment les directrius realistes d'Aristòtil al través de les mentalitats dels grans mestres de la Sorbona fins a constituir la vestidura i els elements conductors del dogma cristià i a amarar amb llurs correnties totes les altres esferes de la humana pensa.

LES LLEIS DE SANT BENET. — Sant Benet anà, ben cert, a pouar als escrits ascètics de Sant Basili, però els adaptà i transformà emmotllant-los en les posicions i distàncies relatives dels éssers de l'Univers, llurs puixances i actuacions respectives, la mesura d'unes i altres i la substantivitat llur en relació a l'harmonia social i fins als esfilagarçaments i desviacions típiques de la natura racional caiguda i decandida, o, el que és igual, cercà la durada, i el profit, i l'expansió de la seva obra en la convi-

* *De Civ. Dei*, VII : 4.

vència suau i joiosa¹ dins l'organisme que havia constituït emmirallant-lo de ple en l'actuació natural i planera de tot ésser segons la seva llibertat característica, o sigui quant a l'abast que li permeten la seva substancialitat concreta, l'ambient transitori i actual que l'envolta, i la seva finalitat intrínseca.

I aquesta colpidora trajectòria — paret mestra de la vida benedictina — és cabalment l'espina de la societat romana, que perxò ens fa ella rememorar la riquíssima allau de textos del Digest, i el seny eixut i realista d'Horaci, i, encara més sensiblement i plàstica, la llibertat proclamada per Virgili, el poeta romà per excel·lència,² i assolida precisament a Roma.³

No perden, ni un instant, de mira tot aquest conglomerat de convergències i divergències harmòniques de la vida còsmica, fa Sant Benet de realitzar l'ideal que es proposa amb un mínim d'esforç; no compta com a llei les excepcions heroiques i per evitar tot fregament i la caiguda en el buit, deixa un ample marge d'actuació on l'home, en sa debilesa, no topi, i assoleixi alhora la plenitud sanitària que el legislador es proposa, sense depressions, ni turments, ni engúnies.

Ell plaça al deixeble en totes les honestes pendents imaginables per tal que aquest es senti delitosament llançat vers la perfecció. Una escola altíssima d'excel·lents i seductores *occasions*, tal és, doncs, — per màgic contracop d'un just honor a la

1. El geni romà de Catalunya — fins en els temps més calamitosos — interpretà aquesta fita amb una propietat d'adaptació digna dels temps jurídics més clàssics a Roma. Veure el *Fasciculus Benedictinus* publicat per la Congregació Claustral Tarraconense (Barcelona, 1700); les *Constitutiones* de la mateixa congregació (Barcelona, 1662) i la significativa llista de mobles i aixovar que exigia el Monestir de Sant Cugat del Vallès publicada a la *Monografia històrico-descriptiva de Sant Cugat del Vallès*, de J. Peray (Barcelona, 1908).

2. «Cum poetam dicimus, nec addimus nomen, subauditur, apud Graecos egregius Homerus, apud nos Virgilius.» (*Instituciones de Justinian*, llib. I, tít. II, núm. 2).

3. Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi?
Libertas... (Égloga I, vv. 25 i 26.)

Aquest text de Virgili té una bella i corprenedora confluència amb el cas que Sant Gregori conta en els seus *Didlegs*. Zal·la lliga els braços a un pobre rústic i, posats després ambdós a la presència de Sant Benet, és el segon deslligat i alliberat per la sola llambregada del sant.

llibertat — la síntesi, per bé que paradoxal, de les normes benedictines, brollades d'un serè i profund coneixement de la natura humana concreta i que anem ara a exposar lleument per l'excepcional i eficaç didàctica que enclouen.

«Per bé — diu en el cap. XLIX — que la vida del monjo en tots temps ha d'ésser digna de l'observància quaresmal; com sigui, però, que aquesta virtut no tots la tenen.»¹ I parlant de l'ús del vi escriu també : «Cadascú ha rebut una mercè especial de Déu, uns d'una manera i altres d'una altra : per ço és que assenyalem amb cert escrúpol la quantitat d'aliment pels monjos...»²

Perxò, ja en el pròleg, fa avinent que estableix una escola «en la institució de la qual confiem que no hi serà ordenada cosa aspra ni feixuga», i una mica més endavant constata que no podrà pas prescindir de alguns rigors, però les fonamenta de seguida amb la suggestiva fórmula romana, llavors força estesa i viva de la vida, consignant que elles no són altra cosa que precises irradiacions de l'equitat (*dictamen del seny d'equitat*),³ amb la qual cosa sadolla a pler la part superior de l'home; i adreçant-se de seguida a la voluntat, consigna que a mesura que un hom avança en la bona vida el cor s'eixampla i l'esperit es posa a córrer pel camí de la Lleï amb una inefable dolçor.

En el cap. II apunta a l'ordre superior, assenyalant-ne la gravetat i l'excel·lència, per tal d'engranar-lo després amb l'inferior i deixar així ben assegurat, per aquesta banda, l'assoliment

1. La versió catalana de la Regla de Sant Benet, segons el còdex 298 de la Biblioteca de Catalunya (segle XIV, procedent del fons dit del Papa Pere de Luna), transplanta així aquest text : «Jatsia en tots temps la vida dels monjos dega haver la servància de la quaresma, empero car de pocs es aquesta virtut...» La versió que utilitzem en el nostre treball és la bellíssima feta i publicada suara pel Monestir de Montserrat i que, precedida d'una assenyada i discreta prefació del P. Abat D. Antoni M.ª Marcet, brilla de debò per un filial respecte i veneració a l'original. *

2. Cap. XL.

3. Transportació justa i feliçment literal, que el còdex citat verteix per *dictant raó d'egualtat*. La versió montserratina és en aquest punt, força superior a la del P. Guéranger (*La Règle...*, París, 1914), que tradueix així : «conformément a la règle de l'équité», el correlatiu text de l'original *dictante aequitatis ratione*, segons l'edició publicada a Roma (1901) per la Congregació Cassinense de la primitiva observància.

de les causes finals humanes. «Pensi l'abat — diu — de quan difícil i greu cosa s'encarrega com és ara governar ànimes i adaptar-se a temperaments diferents : puix que els uns ha de tractar amb afalagaments, uns altres amb renys i d'altres encara amb exhortacions : i de tal manera s'ha de comportar amb tots, segons el temperament i capacitat de cadascú, que no sols no consenti desmillorament en les ovelles a ell confiades, sinó que pugui heure goig de la creixença del bon ramat.»

Més endavant adreça el seu esguard vers totes les energies, i emmirallant-se en les forces creades, cada una de les quals contribueix amb actuació màxima al total equilibri de l'univers, fa d'instaurar-lo en els seus nuclis, donant dret a tots els individus d'ells, fins als més joves, de manifestar llur parer. Així les llums del seny gelat, l'alba canície dels qui se'n van, precipiten alhora, per exemplar assimilació, l'atletisme mental, la foguejant i bastidora escomesa dels joves, impulsats per les esplèndides i ben sovint inspirades visions de la fantasia. Llevant i ponent formen la unitat del ple dia i de l'obra plena a l'humana treball, llançats en el vast brunziment dels esperits per a fer obra de romans. «Havem dit — escriu en el cap. III — que siguin convocats tots a Consell, perquè, sovint, és el més jove a qui el Senyor revela lo millor.»

I en aquest aprofitament de totes les valors, té alhora principalment en compte les lleis externes a què aquelles són irremediablement sotmeses. Per això, llavors, que regula amb minuciositat els temps i fins el variat contingut dels divinals oficis, no perd ni un instant, d'obrir, l'ordre de la natura per tal que tot sigui fet segons les ordinàries, les més ordinàries forces d'ella, i així l'actuació nuclear sigui més viril, més joiosa, més sincera, més eficaç i de més durada. «A l'hivern — diu en el cap. VIII — ço és, des del primer de novembre fins a Pasqua, els monjos s'aixecaran a l'hora octava de la nit, segons aquesta varii, per tal que, havent descansat fins poc més enllà de mitja nit, es llevin ja reposats.»*

* *Iam digesti* diu el text original. És remarcable la versió montserratina que lliga el verb *digero* amb el conegut sentit d'*alleugeriment*. El P. Guéranger, l'edició castellana de Barcelona (Pau Riera, 1897) i la publicada pel P. D. Mecoaleta (Tournai, 1905) verteixen *feta ja la digestió* com l'antic text català abans citat *que la digestió sigui feta*.

Perxò es preocupa de no donar eixida ni ocasió a les febleses concretes, contrapesant les sorgents llurs amb la forma de govern, de manera que arribin aquelles a assecar-se per falla d'ús i d'avinenteses en què exercir-se : així hom assolirà tranquil·lament l'atletisme moral. «Si un d'ells (monjos) li demana (al cellerer) per ventura alguna cosa poc raonable, no l'afligeixi menyspreant-lo, ans, convencent-lo amb humilitat, refusi-li el que demana indiscretament... Distribueixi als germans la racció assenyada sense supèrbia i amb puntualitat, per tal que no hi hagi escàndol... Si la comunitat és molt nombrosa, se li donaran ajudants, per tal que, servint-se d'ells, compleixi amb tranquil·litat d'esperit el càrrec que se li ha confiat. A les hores convenients doni's el que cal donar i demani's ço que és just demanar, perquè ningú visqui pertorbat ni contristat...» (Vegeu caps. XXXV, XXXIX, XL i XLI.)

En altre capítol constata i cristallitza la fórmula definitiva de la interconvivència humana, irradiant-la d'una clara concepció del fons exemplarment divinal de la seva existència: dignitat amarada de finor. Així en el cap. VI escriu : «no parlar més del que cal. Però les plagassitats, les paraules ocioses i que fan riure, les damnem a eterna clausura en tot lloc, i no permetem que el deixeble obri sa boca en semblants converses». I en el cap. VII : «l'onzè grau... és quan el monjo, en parlant, ho fa suaument i sense riure, humilment i amb gravetat, dient poques i assenyades paraules, sens esclats de veu...».

Per això, davant qualsevol cruiximent familiar que pot aterrar l'alta harmonia humana, cerca tots mitjans de guarir-lo, explotant, fins innocentment, tota mena d'aglutinants. «L'Abat — diu en el cap. XXVII — tracti amb tota sollicitud els germans culpables... Així haurà d'emprar tots els mitjans de guarir com un metge prudent. Trametrà companys que li siguin agradables, germans antics i de seny, perquè, com si fos pel seu compte, aconsolin el germà vacil·lant, i l'indueixin a satisfer humil·liant-se : i així l'han d'aconhortar, per tal que *no s'aclapari amb un extrem de tristesa.*» I amb aquest alt i aglutinador sentiment de les tenebrors humanes i alhora de la

ideal plenitud de l'home coordinada amb la seva finalitat, ell fa servir, de totes passades, el màxim ben centrat i lliure d'esforç humà, donant a cadascú el que li pertoca segons sa fretura, per tal que arribi ell a assolir la realització de la seva mesura típica. Escoltem el que diu en el capítol XXXIV: «Com s'és escrit : *Es donava a cadascú segons les seves necessitats*. Amb això no volem dir que hi hagi, Déu no ho permeti, accepció de persones; sinó que siguin ateses les necessitats.

Així, aquell que necessita menys, doni gràcies a Déu i no estigui trist : i el que necessita més, senti la humiliació de la seva feblesa i no s'enorgulleixi per la misericòrdia que li tenen, i així tots els membres viuran en pau.»

I després d'haver coordinat i verificat, amb tot aquest aplec de notes, el massís organisme dels seus solitaris nuclis — que ha resistit i, avui vençut encara, l'obra ensorradora dels segles, — i d'haver proclamat l'ample autonomia dels monestirs posant-los sota el règim de sengles abats, harmonitzat, en els afers cabdals amb les cobejances dels súbdits, aferma i consolida la llibertat de les seves cases amb la possessió de tots aquells mitjans industrials i econòmics que, donant abast a les múltiples fretures dels monestirs, els servin deslligats de tota interconvivència amb altres nuclis heterogenis. «Llavors — diu en el cap. XLVIII — són monjos de debò quan viuen del treball de les seves mans.» «El Monestir — diu en el cap. LXVI — si pot ésser, ha d'establir-se de manera que tot el necessari, ço és, l'aigua, el molí, l'hort i altres serveis, estiguin dintre del Monestir, per tal que no calgui als monjos rondar al defora.»

Tal fou, en ràpida ullada, la forma substancial que, des de llurs claustres romànics, donaren a Catalunya els focus potents de Ripoll i Sant Cugat del Vallès: les successives allaus monàstiques que aquí després vingueren i gloriosament treballaren, trobaren ja tan definitiu i realista el tou de l'ànima catalana que, bo i sotmetent a llur albir les nostres pedres a l'art gòtic, no varen tenir altre remei que emmotllar-se en el marc benedictí de Catalunya, per a fer traure de tant en tant esclats de llum fulgurant i a voltes

vermellenca al tremp de l'esperit nostrat que restà i resta avui dia enterament romànic.¹

LES «INSTITUCIONS» DE JUSTINIÀ. — Del *Corpus* del Dret romà — piràmide immensa aixecada pel Laci en honor de l'altíssim seny de les masses llatines — havem preferit fixar-nos en les *Institucions* de Justinià per tal com elles no són altra cosa que una intensa i ja refinada síntesi² de les flexions capitals de l'ànima romana a la vida civil i per això de més fàcil, clara i ràpida transparència dins l'esfera estrictament psicològica del nostre estudi.

Tot el rodatge de les *Institucions*, motllo eternal de la vida civil dels pobles d'Europa, rau a les mateixes notes que constitueixen l'exemplaritat irradiadora que havem constatat en estudiar la legislació benedictina, però adreçades substancialment a servir i solidificar el domeny terrenal de l'individu, i altrament a donar perennitat a aquella flama altíssima de la dignitat humana i de la seva puixança característica que havem també vist en les normes de Sant Benet.

I aquests dos aspectes de l'home dominador, i alt jerarca, dins el seu respectiu petit reialme individual i el consegüent respecte i l'honor més absolut a la seva persona, foren regulats per la mentalitat romana amb una doble irradiació colpidorament eixuta i realista, o sigui exigint de l'home el màximum d'ordenada i planera actuació i alhora una plena convergència d'aquesta amb la llei de les equidistàncies relatives i mútues influències de les altres unitats còsmiques i llurs entrecreudades actuacions, sotmeses, però, i fins vinculades, a una successiva i ben natural visió més clara i realista de l'ordre universal. «No ens fa pas vergonya esmenar les nostres lleis llavors que veiem que és cosa

1. Per a l'anàlisi ple de les derivacions romanes importades pels monjos benets a Catalunya ofereixen excel·lents carreus Torras i Bages, *La Tradició Catalana*, llib. II, dissert. prel. (Barcelona, 1892); Josep Mas, *Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès* (Barcelona, 1909-1910); J. Pellicer i Pagès, *Santa Marta del Monasterio de Ripoll* (Mataró, 1888); Pere Vaireda, *La Casa pairal*, publicat a *La Creu del Montseny*, any I; núm. 21, i R. Beer, *Los Manuscrits de Santa Marta de Ripoll* (Barcelona, 1910.)

2. *Inst.*, proemi, § 5.

útil als nostres súbdits», escrivia Justinià al bell començament de la Novella CXXVII.

D'aquesta característica n'hi ha encara un altre cas que posa de ple a ple al descobert l'esguard fonament terrenal i realista i el progressiu desenrotllament del poble llatí. En el llib. III, tít. 23, § 2, accepta Justinià l'opinió d'aquells juriconsults que creien que el preu de la compra-venda raïa en diner comptant; refereix de seguida l'opinió endarrerida de Sabí i Cassi que encloïa la permuta en aquell altre contracte i era defensada amb un conegut passatge d'Homer, i decidint-se per l'opinió contrària, que tenia per cabdill a Procul, constata amb fina ironia que ella comptava també amb altres versos d'Homer i era encara propugnada amb raons *més poderoses*.*

Tal fou el parpal amb què la mentalitat romana endegà la vida civil estrictament terrenal de l'home, en quant tal, seguint les successivament més fortes enyorances d'emmarcar-la en l'ordre general i en els particulars de l'univers. Estudiem separadament ambdós aspectes.

HONOR A LA DIGNITAT HUMANA I A L'ESPERIT DE DOMENY INDIVIDUAL. — Tal és el primer aspecte fonamental de la vida familiar romana. Dins de la casa i de la família i dels seus béns, el cap n'és un perfecte monarca en plena coordinació, però, i harmònica, amb les cases i les famílies i els béns dels altres. I aquest concepte imperial, principalment del cap de casa que governa a la seva descendència amb poders inicialment ilimitats, mentre comporta en cada família com un petit Estat, palesa de ple l'esperit dominador de la societat llatina, el qual, circumdat per la llei amb veritables muralles romanes, resta ben centrat i sobretot joiós dins el marc que el legislador li ha reconegut en conformitat amb la natura. Però de l'esmentat concepte — veritable transcendent de la vida llatina — n'ixen encara l'esforç obligat de l'esguard realista impulsat per l'amor al propi nucli i als seus interessos i una actuació a tothora severament digna i eixutament positiva

* «Cum et ipsa aliis Homericis versibus adiuvatur et validioribus rationibus argumentatur.»

en la interconvivència humana : tot mancament o esviaixament terrenal, hi és imperdonable : aquell que ha escollit un company poc diligent, diuen les *Institutions*, que no es queixi pas d'aquest, sinó d'ell mateix (llib. III, tít. 25, núm. 9). A Roma, com encara a la nostra terra, les relacions interfamiliars eren veritablement internacionals : el centre del goig i de l'equilibri i de la llibertat de l'individu era a casa seva. Fora d'ella hom es trobava en terra forastera. Veu's aquí els aborígens de l'individualisme català i encara la fórmula radical de la vida catalana on cada individu porta un rei al cos. I com a rei hom exigeix que es captingui quant al domeny i a la dignitat. Per això a les terres romanes l'ascendent podia fins desheretar al descendent que contra el voler i l'exemple dels seus pares s'associava amb atletes o còmics i amb aquests persistia.¹ I la filla o néta que preferia la vida llicenciosa saltant per damunt el voler dels ascendents que la volessin casar oferint-li alhora un dot congruent amb llur fortuna, podia també ésser desheretada.² Inversament l'aureola màgica i misteriosa d'ultratomba sublimava als ulls del poble romà la dignitat i la puixança humana que ell esguardava com una mescla de voler dominador i executor, però impotent alhora, com home en llunyà exili : i llevant amb la mateixa alçada la volada del seny, la mens llatina dispensava honors i privilegis als qui curaven de sa salut corporal o l'amaraven de beutat. L'home necessitat, mentre no constés ni hi hagués altre hereu, podia nomenar-ne al seu esclau per tal que aquest pagués després els deutes de l'herència o ho fessin els creditors en nom d'ell : així el difunt no en patiria injúria o deshonor (*ne iniuria defunctus afficiatur*).³ I els lluitadors que morien per la pàtria era entès que eternalment vivien per la glòria.⁴ I els gramàtics, els retòrics i els metges i aquells qui exercien aquestes professions a llur terra eren dispensats de la tutela i de la curatela.⁵ I les obres d'art justament preades. Escoltem a Justinia:

1. *Novel·la CXV*, cap. III, núm. 10.

2. *Íb.*, núm. 11.

3. *Inst.*, llib. I, tít. VI, núm. 1.

4. *Íb.*, llib. I, tít. XXV, introd.

5. *Íb.*, llib. I, tít. XXV, núm. 15.

«Si algú pintés en taula aliena, pensen alguns que la taula hauria de cedir a la pintura : a altres apar que la pintura, sigui com sigui, cedeix a la taula. Però a nosaltres ens sembla millor que la taula cedeixi a la pintura : car és cosa ridícula que una pintura d'Apelles o bé de Parrasi cedís per accessió a una taula menyspreable.» (*Inst.*, llib. II, tít. I, núm. 34.)

Així habillava Roma als emperadors dels atòmics o moleculars imperis fent-los, dins llur respectiva esfera, monarques absoluts i tributant ensems a les idealitats i a la dignitat humana el més profund reconeixement i homenatge. I com a curull de tant assenyada mesura, reconeixia com sagrada i altíssima la llibertat de l'home. La llei de les XII Taules atribuïa als qui tenien capacitat per a testar, la facultat de llegar sense mesura,¹ mentre que amb Paulus (llib. II, *ad Edictum*) concebia la llibertat com bé inestimable² i la definia amb tota la concreció minuscular de la vida individual i la grandiositat de les normes de la vida universal³ en la qual feia a tothora d'emmarcar-la.

I d'aquest altíssim concepte de l'home irradiava, també, en íntima i volguda convergència, una consegüent i paralela valoració del treball humà verificat, però, en plena harmonia i consonància amb l'actuació de cada un dels éssers i amb les circumstàncies en què es desenrotllava. Aquell qui adimpleix un mandat o poder — diu Justinià — no ha d'ultrapassar els termenals que ell comporta, o el que és equivalent ha de reduir la seva actuació a les forces estatuïdes en el mandat⁴: i Ulpia constata (llibre XLVI *ad Edictum*) que hom no pot transmetre a altri més dret que el que ell té. I el que el fill adquireix amb coses del seu pare, al pare tornava, car — diu Justinià — no n'ha d'esdevenir enveja que torni al pare allò amb béns del qual s'és adquirit.⁵ En aquesta trajectòria i camí reial de la vida humana l'esforç humà assolía una valoració i eficiència tan ideal que té encara una

1. *Inst.*, llib. II, tít. XXII, introd.

2. Íb., llib. I, tít. VI, núm. 7.

3. «*Libertas quidem, est, ex qua etiam liberi vocantur, naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi si quid aut vi aut iure prohibetur.*»

4. *Inst.*, llib. III, tít. 26, núm. 8.

5. Íb., llib. II, tít. IX, núm. 1.

plena adaptació al moment social dels nostres dies. Escoltem el verb de Justinià:

«S'ha preguntat si hom ha de considerar vàlida la convenció per la qual Tici i Seius han pactat que a Tici corresponguin dues parts de beneficis i la tercera de pèrdues, i a Seius dues parts de pèrdues i una tercera de beneficis. Quint Muci pensava que tal estipulació era contrària a la natura de la societat i, per tal, que no havia pas d'ésser tinguda per ferma. Servi Sulpici, la sentència del qual va prevalèixer, creu al contrari, car moltes vegades la feina d'alguns en la societat és tan excellent que és just que ells assoleixin a la societat millors condicions: puix de tal manera, sens dubte, pot constituir-se una Companyia que un aporti capital i l'altre no, i, malgrat això, el guany sigui comú, car ben sovint el treball de l'altre equival al capital. I fins a tal punt va prevalèixer aquesta opinió contra la de Quint Muci, que hom arribà a estatuir podia pactar-se que l'un estigui als beneficis però no a les pèrdues, la qual cosa el mateix Servi judicà raonable, havent, però, d'ésser entès que si en qualche feina hom ha assolit beneficis i en altra pèrdues, siguin compensats els uns amb els altres i els beneficis restin aleshores constituïts per la diferència.»¹

ASSENYAT ENDEGAMENT I COORDINACIÓ DE LES FEBLESSES I DOLORS HUMANES. — Però tota aquesta organització civil, basada en una graduada supremacia deguda a l'excelsitud humana, no encloïa pas encara la totalitat de la visió que els romans tenien de l'home. Llur esguard fonament terrenal i realista plantava també cara a les conegudes febleses i misèries humanes i principalment s'ordenava — com havem vist en Sant Benet — a reduir-les a un mínim d'actuació, a deixar-les sense ambient i a coordinar-les de manera que esdevinguessin tributàries de la joia en la vida familiar i social, però marxant sempre des de la plasticitat externa de la vida humana. Tenim per sospitós — diu Justinià² — aquell que ho és per sos costums, i el mateix pensament no era, en el for, considerat com punible. Així les

1. *Inst.*, llib. III, tít. 25, núm. 2.

2. *Íb.*, llib. I, tít. 26, núm. 13.

lleis romanes donaven per vàlida la manumissió efectuada per aquell que no entenia verificar-la en perjudici dels creditors. Hom no ha d'impedir — diu Justinià — en aquest cas la llibertat, per bé que els béns no bastin als creditors, car, ben sovint, els homes esperen de llurs cabals molt més del que aquests poden donar.¹

I el tutor que amb frau administra la tutela vol que sigui remogut del seu càrrec, encara que faci fiança, car, diu, la fiança no transmuta els propòsits àvols, ans al contrari, dóna avinentesa per a malgastar per més temps els béns del pupil.² Més endavant, fixant-se en la debilesa nativa de la dona i alhora en el consegüent aferrat esperit conservador d'ella en relació amb l'abraonadora i absorbent força de l'home, desestima per inexpontani o sense seny el consentiment que donés aquella si el marit volia vendre o empenyar el predi dotal, i, en conseqüència, consolidant i prevenint encara la subsistència i harmonia de la família, prohibeix l'alienació i la hipoteca del predi dotal encara que constés el consentiment de la muller, per tal que — diu — la fragilitat del sexe d'aquesta no esdevingui en perjudici dels béns d'ella.³

Així, anàlogament, el Dret romà era adaptat als altres distints elements dels nuclis civils. Tothom sap les múltiples formalitats que aquell exigia en l'atorgació dels testaments. Justinià, però, hi féu una excepció ben marcada a favor de l'estament militar, *propter nimiam imperitiam* d'aquest⁴ mentre sadollava el seu esperit de dominació estatuint que allò que el militar adquiria durant la campanya ni els pares — per bé que exercissin damunt ell la pàtria potestat — podien arrabassar-li, ni els creditors del pare ho podien vendre.⁵

Aquesta mateixa trajectòria fou successivament adoptada per tal de compensar i apaivagar, dins les intimitats de la vida individual i familiar, les dolors i malestrugances humanes. Així hom anava liquidant, espau, tota mena de fragments i topades. La inicial aspror de la llei de les XII Taules que exclouia a la mare

1. Íb., llib. I, tít. 6, núm. 3.
2. *Inst.*, llib. I, tít. 26, núm. 12.
3. Íb., llib. II, tít. 8, introd.
4. Íb., llib. II, tít. 11, introd.
5. Íb., llib. II, tít. 12, introd.

de l'herència del fill era després corregida per l'emperador Claudi per contrapès o consol dels fills perduts (*ad solatium liberorum amissorum*),¹ ideal que afirmà i va estendre encara l'altre emperador Justinia parant ment en l'ordre de la natura, i en el part i en el perill i molt sovint la mort que d'aquell es segueix a les mares.²

Tal fou l'estreta aliança que el seny de Roma féu d'establir entre l'ideal de la justícia eixuta i pelada, i els sentiments i les dolors més nobles de la vida, servant amb mans robustes la suavitat dins l'harmonia civil i explotant tota avinentesa per a donar als elements d'ella les facilitats necessàries per a situar-se i actuar dins l'esfera que naturalment els pertoca. La mare — diu Justinia — que en concebir era lliure i en donar a llum havia esdevingut esclava, donava a llum un fill ben lliure, car *la malastrugança de la mare no ha de noure al qui és en el seu úter*.³

ESGUARD I TRANSPORTACIÓ DE L'ORDRE UNIVERSAL A LA VIDA CIVIL. — Així com l'art hellènic fugint alhora de l'encarcament i simetria egípcia i de la ferotge i esbiaixada escomesa i del sobreiximent de masses de l'art assiri, ja des de la civilització nomenada Egea, progredí d'un ample i mins esguard de les formes de la natura, i llevant-se després, en la península grega, vers la verificació d'una fina, digna i serena interpretació de totes les flexions de l'esperit, féu convergir aquest i la matèria en una unitat i equació pleníssima emmirallada en tipus de beutat suprema, així també la mens romana, de faç a la natura universal, transportà, amb justesa insuperable, a la convivència humana les normes més delicades, i altes i subtils i les més imposants per llur eficiència, que regulen i presideixen el concert total i els minusculars de les masses. Estudiem atentament aquest altre caire mestre i radical de la vida de Roma, esgranant-lo en els seus cabdals aspectes.

A l'ordre de la natura l'esguard llatí hi veu i n'adapta a l'esfera civil : a) la potencialitat privativa i corrent dels éssers; b) llurs influències simultànies i recíproques; i c) la preponderància de la realitat positiva per damunt totes les altres coses.

1. Íb., llib. III, tít. 3, núm. 1.

2. Íb., llib. III, tít. 3, núm. 4.

3. *Inst.*, llib. I, tít. 4, introd.

POTENCIALITAT PRIVATIVA I CORRENT DELS ÉSSERS. — És llei fundamental de la cosmologia que tots els elements de l'univers actuen ordinàriament segons llur esforç natural i planer, propendint alhora a no ultrapassar els termenals en què aquell habitualment es desenrotlla, i mitjançant impulsions de diversos gènere — segons els graus que ocupen en la jerarquia universal — cerquin llurs sengles perfeccionaments propis. I una de les directrius transcendents del Dret romà rau precisament en la cristallització o verificació d'aquestes normes.

Ningú — diu Justinià — pot obligar-se per un altre, car les obligacions foren creades per tal que cada u adquirís el que a ell personalment és convé: i a un hom no li interessa pas que sigui donat quelcom a altre.¹

Tota actuació humana ha d'ésser idealment faent, plena i, demés, raonable. N'hi ha bé prou, diuen les *Institucions*,² que el soci tingui dels béns de la societat la mateixa cura que acostuma tenir dels seus béns propis. Si el metge, després d'haver operat a l'esclau, l'abandona i d'això se'n segueix la mort d'aquest, aquell esdevé culpable. Anàlogament era considerat com a culpable el metge que operant malament, o bé administrant medicaments que no s'adeien amb la malaltia, causava la mort a l'esclau.³ Però d'aquesta plenitud d'actuació ordenada n'eren exceptuats aquells casos en què les circumstàncies feien suposar que o bé no seria assolida una activitat convenient, o bé n'esdevindrien perjudicis. Així els emperadors Marc Aureli i Luci Verus varen estatuir que fos declarada excusa quant a aquell que per la seva pobresa acredités que el càrrec que se li anava a imposar ultrapassava les seves forces;⁴ aquesta mateixa raó valia, per exemple, en cas de falla de salut, llavors que aquesta no permetia a l'interessat ni administrar els seus béns propis,⁵ i en altres casos semblants, com ara el de vellesa,⁶ etc.

1. *Inst.*, llib. III, tít. 19, núm. 19.

2. *Íb.*, llib. III, tít. 25, núm. 9.

3. *Íb.*, llib. IV, tít. 3, núms. 6 i 7.

4. *Íb.*, llib. I, tít. 25, núm. 6.

5. *Íb.*, llib. I, tít. 25, núm. 7.

6. *Íb.*, llib. I, tít. 25, núm. 13.

Però posada una actuació determinada, calia que ella fos raonable i conforme a la potencialitat de l'agent i del pacient. Si algú — diu Justinià — hagués fet cessió de béns als creditors i després adquirís altres béns de qualque importància, podran aquells demandar-lo de bell nou, però per a fer-li pagar només el que pugui, car, diu l'emperador, era inhumà condemnar pel tot aquell qui havia estat desposseït dels seus béns.¹

INFLUÈNCIES SIMULTÀNIES I RECÍPROQUES DELS ÉSSERS. — Dins les distàncies en què els éssers naturalment actuen, l'ordre de l'univers es distingeix per l'íntim engranatge i solidaritat d'aquests, format, ja mitjançant veritables constel·lacions de més o menys massa importància segons llur respectiva eficiència final, ja per una col·laboració mútua i simultània dels uns en els altres i amb els altres. Tal és una altra de les trajectòries més vistables i eficaces del Dret de Roma. Tot l'eix d'ell rau, però, en el concepte de justícia definit, com voler de donar a cadascú el que li pertoca,² no fer mal a ningú³ ni mal usar de les coses,⁴ i dins d'aquesta precisa esfera coordinar els ciutadans en masses virils de màxima homogeneïtat, d'una manera ben semblant a les constel·lacions estel·lars i fins als blocs, i als elements minusculars de la terra i de les famílies d'animals i plantes. «Aquell que naix de tu i de la teva muller — diu Justinià — és en la teva potestat; demés, aquell qui naix del teu fill i de la seva muller, això és, el teu nét o la teva néta, també són de la teva potestat i igualment el besnét, la besnéta, i així successivament. Però aquell qui naix de la teva filla, no és en la teva potestat, sinó en la del seu pare.⁵ I els elements més forts han de suplir als febles que els són més pròxims : aquesta és la raó definitiva i precisa de la tutela.⁶ Anàlogament el marit ha d'ésser condemnat a pagar

1. *Inst.*, llib. IV, tít. 5, núm. 40.

2. *Íb.*, llib. I, tít. 1, introd.

3. *Íb.*, llib. I, tít. 1, núm. 3.

4. «Expedit enim reipublicae, ne quis, re sua, male utatur» (llib. I, tít. 8, núm. 2).

5. *Inst.*, llib. I, tít. 9, núm. 3.

6. *Inst.*, llib. I, tít. 3, núm. 1. Cf. llib. I, tít. 20, núm. 6; tít. 23, etcètera.

tot el que li sigui possible a la muller, llavors que aquesta acciona contra aquell per raó del dot.¹

PREPONDERÀNCIA DE LA REALITAT POSITIVA PER DAMUNT TOTES LES ALTRES COSES. — El Dret romà constitueix com un culte altíssim i un cant d'enamorat a la natura segons els seus actuals aspectes. Així en la divisió de l'herència cal, segons ell, atendre de primer i congruament a la natura (*et natura primo curata competenter sic ad extraneas largitates potest pater accedere* [Novel·la CXVIII, c. I]). Per la mateixa raó el menor d'edat no pot adoptar al major, car, diu Justinià, l'adopció imita a la natura i seria monstruós que fos més gran el fill que el pare.² I amb aquest mateix criteri resol que és vàlida la disposició d'aquell que llega una cosa pròpia pensant-se que és aliena, per tal com val més la realitat que no pas l'opinió.³ I més endavant, parlant de les obligacions, estatueix que allò que per natura és cert no ajorna l'obligació, encara que per nosaltres sigui incert.⁴ I abans havia ja constatat que el dret civil podia anul·lar els drets civils, però no els de la natura.⁵ Inversament eren considerades com nul·les aquelles disposicions que res no representaven en la realitat de les coses. Si algú — diu Justinià — hagués estipulat que fos donada una cosa que no existeix o no pot existir, com ara un esclau ja mort, que ell es pensava que vivia, o un hipocentaur, que no pot existir, inútilment estipula.⁶ I tota condició impossible era nul·la, entenent-se per tal aquella que és impedita per la natura.⁷

PERE M. BORDOY-TORRENTS

1. Íb., llib. IV, tít. 6, núm. 37.
2. Íb., llib. I, tít. XI, núm. 4.
3. Íb., llib. II, tít. 20, núm. 11.
4. Íb., llib. III, tít. 15, núm. 5.
5. Íb., llib. I, tít. 15, núm. 3.
6. Íb., llib. III, tít. 19, núm. 1.
7. Íb., llib. III, tít. 19, núm. 11.

SISTEMA JURÍDIC I IDEES JURÍDIQUES DEL MESTRE RAMON LULL*

PRELIMINARS

I. Mestre Ramon Lull fou Jurista. — II. Ses obres jurídiques. — III. Son *Sistema Jurídic*. — IV. La teoria lul·liana desconeguda en tots els tractats de *Dret Natural* i de *Filosofia del Dret*. — V. Idees jurídiques del Mestre *in genere*. — VI. Examen especial de ses idees sobre la ciència del *Dret Internacional Públic*. — VII. La ciència del *Dret Polític*. — VIII. Bibliografia. — IX. Pla adoptat en el nostre treball i finalitat que es persegueix.

I. MESTRE RAMON LULL FOU JURISTA

Integrant, com és un fet, la meravellosa literatura lul·liana alguns tractats de Dret, interessantíssims, i així mateix nombrosos capítols i fragments d'altres obres diverses que a l'ens sems fan referència a les més importants qüestions jurídiques, cal, abans de tot, en començar aquest estudi introductori, formular una semblant pregunta : El savi Mestre del segle XIII,

* Per aquest estudi han estat consultades les obres següents:

Liber Principiorum Juris. Edició de Magúncia, tom I, 1721; f. 370 i següents.

Ars Juris. Ciutat de Mallorca. Per Miquel Cerdà Antich i Miquel Amorós, Tipg., 1745.

Liber de Fine. Ciutat de Mallorca, Per Rafael Moyà, 1665.

Arbol de la Ciencia. Traducció castellana de N'Anfós de Cepeda. Brusel·les, 1664.

Els llibres catalans publicats a Mallorca per En Jeroni Rosselló i per la Comissió editora dels textos originals d'En Ramon Lull.

Les obres dels juristes deixebles d'En Ramon Lull.

L'escassa Bibliografia atenyent al tema en vies d'ésser desenrotllat per nosaltres; com també altra Bibliografia auxiliar, si bé manco directa.

Ramon Lull, fou jurista?... La contesta ha d'ésser afirmativa. I el nostre polígraf medieval, autor d'un *Dret Universal* aplicable a totes les manifestacions del Dret, i hàbil expositor de principis originalíssims i de gran utilitat—segons anirem demostrant—guanya justament un sitial d'honor en la *Literatura Jurídica* i en la *Història de la Filosofia del Dret*.

Dues consideracions prèvies, encara que breus, es fan indispensables, en voler empendre la present tasca reivindicativa: primera, una composició de lloc atenyent a l'estat jurídic del temps de Ramon Lull en els dominis de la Corona d'Aragó, especialment a Catalunya i a Mallorca; segona, la valor de les fonts jurídiques que pogueren, relativament, proveir al nostre Mestre, tant de cabal científic en ordre als seus coneixements del Dret.

a) *Estat jurídic dels dominis de la Corona d'Aragó en temps de Ramon Lull*. — Pel que fa a l'estat jurídic dels dominis de la Corona d'Aragó, en temps del Mestre Ramon Lull, dos fets cabdals hi trobem a l'entorn dels quals es mou tota la vida jurídica d'aleshores : *la llei i la pràctica aplicació de la mateixa*.

1. *La llei*. — El Dret Romà, en son renaixement, era la llei en vigència. Els clergues i els escolars que tornaven de la Universitat de Bolònia l'escampaven per tot arreu, els Consells àulics dels monarques donaven-li l'entrada, n'ha anaven sadolls els Furs Municipals, i la ciència dels jutges romanía totalment romanitzada.

Per altra banda, el Dret Canònic, també prepotent, rebia en excés la saba vigorosa procedent del gran empelt jurista-dominicà Sant Ramon de Penyafort.

Així i tot, no per això restaven ferits els sentiments de justícia, ni del tot arreconat, ni molt menys, el Dret Natural; si bé, perillant, com era cosa evidentíssima, la força i la conservació del Dret casolà, sempre estimat i mil voltes inalienable, o més ben dit per tal que els Drets renascuts, el Romà i el Canònic, no estenguessin més ses ales i ofeguessin la legislació del terreny nacional, és per aital raó que el gran En Jaume *el Conqueridor* donava la seva famosa Constitució de l'any 1251. Segons la qual, era prohibit retreure en tot judici el Dret Romà i el Dret Canònic,

i s'establia com a únic Dret supletori el Dret Natural, el *seny natural* (sensum naturalem).¹

Aital Dret, *senyor natural*, així anomenat per En Ramon Lull, i que col·loca entre les fonts del Dret Civil, i al qual pretén reduir totes les rames especials del Dret, és precisament la base del *Sistema Jurídic* lull·lià. La Constitució d'En Jaume I, doncs, no podia ésser més fonamental i profitosa per a la teoria desenrotllada després pel Doctor il·luminat.

2. La pràctica aplicació de la llei. — Defectes grossíssims i esglaiadors s'haurien esdevingut, i és ben cert, quan la crítica severa del Mestre Lull es queixa repetides vegades de la mala administració de la justícia, avisa i reprèn agrement els jutges i els advocats, dóna regles atenyents al Dret Processal, recomana, encara que no de bon grat, l'estudi del Dret Civil pel mal ús que d'ell se'n feia, i exposa les maneres d'estudiar i aplicar el Dret dintre i fora de son Sistema original. I no sols critica i s'ocupa dels esmentats torts en l'ordre de la justícia, sinó que també, pregant a les Majestats i a les Apostolicals Senyories, demana la restauració del Dret i de llurs administradors; i bé sia per bells exemples posats escaientment en els seus llibres, bé sia de paraula i fins i tot en petició fervent al XV Concili Ecumènic de Viena (França), no para mai de preocupar-se de tots els problemes sociològics d'aleshores, sempre, això sí, a base d'un Dret recte, veritable i bo, i d'una recta administració de la justícia. «Mantenir virtuts i deturar o desfer els vicis, ço és, l'objecte del *Dret Positiu*.»² I vet aquí el pensament del nostre Mestre.

b) *Fonts de la Jurídica lul·liana*. — Les fonts que integren el Dret lull·lià, que ens hem proposat exposar i estudiar, són les

1. «Item statuimus consilio praedictorum quos leges Romanae vel Goticae, decreta vel decretales in causis secularibus non recipiantur, admittantur, iudicentur, vel allegentur, nec aliquis legista audeat in foro seculari advocare nisi in causa propria; ita quod in dicta causa non allegentur leges vel jura praedicta, sed fiant in omni causa seculari allegationes secundum usaticos Barchinonae et secundum approbatas constitutiones illius loci ubi causa agitabitur, et in eorum defectu procedatur secundum sensum naturalem». — Pedro de MARCA : *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*, París, 1668; ap. DXVIII, cap. III.

2. *Liber Principiorum juris*. Edició de Magúncia, 1721; tom I.

següents : el Dret Natural (font primària, però capitalíssima en el Sistema d'En Lull), el Dret Canònic, el Dret Civil, el Costum, i una llarga experiència de més de seixanta anys, elaborada indistintament — en mig de l'activitat d'Apòstol — en ses relacions i tractes sostinguts, ja sia amb Jaume II de Mallorca, Sant Ramon de Penyafort i moltíssims prínceps i cortisans, ja sia amb els polítics, juristes i mercaders de la seva època, dintre i fora de Mallorca, Catalunya i Aragó, i que, sense perill d'exagerar, foren ben moltes.

II. SES OBRES JURÍDIQUES

Dintre la rica i complexa enciclopèdia lulliana, hi ha un gran cabal científic d'ordre jurídic digne per molts conceptes d'ésser aprofitat. Allí hi trobem obres pròpiament de Dret, i capítols i fragments d'altres llibres, no jurídics, però que tracten més o manco del Dret o de les seves rames i de les qüestions jurídiques més fonamentals. En voler fer, doncs, el catàleg de l'*opus* jurídic lullia, s'imposa necessàriament una divisió sistemàtica : a) *Llibres pròpiament jurídics*; b) *Capítols i fragments jurídics d'altres obres lul·lianes*. En la primera producció devem encara distingir : llibres on el Mestre exposa son *Sistema Jurídic*, i llibres que tracten, ja sia *in genere*, ja sia *in specie*, de les diverses rames del Dret.

1. *Llibres on Ramon Lull exposa son Sistema Jurídic*. — Són els següents:

Liber Principiorum Juris. Escrit a Mallorca l'any 1272. Es troba estampat en el tom I de l'edició maguntina. El Mestre escull setze termes propis de la ciència jurídica : Forma, Matèria, Jus Compositum, Jus Commune, Jus Speciale, Jus Naturale, Jus Positivus, Jus Canonicum, Jus Civile, Jus Consuetudinale, Jus Theoricum, Jus Practicum, Jus Nutritivus Jus Comparativus, Jus Antiquum i Jus Novum, els explica, dóna la manera de combinar-los per a obtenir llurs respectives veritats (un total de cent vint tesis), i resol al final de

tot vint qüestions interessants. Text llatí; el català per ara no s'ha trobat.¹

Ars Juris. Escrit a Montpeller l'any 1283. Estampat a Roma l'any 1516 i a la ciutat de Mallorca l'any 1745. En aquest llibre tracta el Mestre de reduir tota l'extensió del Dret a determinats principis comptadíssims; es dóna l'art i manera com d'aquells principis s'ha de treure resolució en tots els casos particulars; es resolen trenta qüestions segons aquells principis, i els fonaments del Dret Natural esdevenen reformats. Igualment, text llatí.²

Ars Juris Naturalis. Escrit a Montpeller l'any 1303. No s'ha estampat. Segons el P. Pasqual, lullista de fila, un manuscrit llatí d'aquesta obra es trobava a l'Arxiu de la *Causa pia Lul·liana*.³ En ell pretén el Mestre reduir tot el Dret al Dret Natural, i es donen formes de glossar i d'interpretar els Drets Civil i Canònic.⁴

1. Aquesta obra és considerada genuïnament lul·liana per part de tots els lul·listes. És de la sèrie de la primitiva producció del nostre Mestre juntament amb les altres tres següents: *Principiorum Theologiae, Principiorum Philosophiae, Principiorum Medicinae*, i de les quals sols en tot cas hauria restat en català el text de *Començaments de Medicina* (encara inèdit) i que ha d'ésser inclòs en l'edició dels textos originals començada a la ciutat de Mallorca des de l'any 1900. (Ms. Y, 117 sup. de la Biblioteca Ambrosiana de Milà; ff. 127-179, segons En Mateu Obrador.)

2. Aquesta obra és tinguda també com a genuïnament lul·liana, i a ella es fa referència, sens dubte, en el llibret *De Fine*, del mateix autor, quan en la «*Distinctio tertia de exaltatione intellectus*» es troba citat el *Liber de jure*.

3. «*Hic liber incognitus fuit Salzingerio; ejus tamen exemplar manus valde antiquae habetur in Archivo Congregationis Protectorum Causae Piae Lullianae Majoricensis...*» *Vindiciae Lullianae*. Avinyó, 1778.

4. Igualment es troba en el còdex 10514 de Munic i en els 83 i 86 de la Biblioteca del Cardenal de Cusa, etc. Dita també *Ars de Jure* (*Los cárdalos lulianos. Contribución al estudio de la obra de Ramón Lull*. Barcelona, 1918; pp. 65 i 66. Son autor, En Ramon d'Alòs i de Dou, li assenyala com a data l'any 1304 (nota de la p. 10) que haurà tret segurament d'algun dels còdexs indicats.

Altres obres jurídiques hi ha, de les quals ara com ara no podem sostenir la seva genuïtat, si bé vénen consignades en els catàlegs de llibres lul·lians, i són aquestes:

Ars Brevis, quae est de inventione mediocorum juris civilis.

Ars utriusque Juris.

De meliore lege.

Ars Juris Arborea.

De questionibus Juris.

2. *Llibres d'En Lull que tracten de les diverses rames del Dret, ja sia «in genere», ja sia «in specie».* — Són els següents:

Libre del Orde de Cavallerie. Escrit a Miramar de Mallorca l'any de 1276. El text català estampat a Barcelona els anys 1879 i 1901, i a la ciutat de Mallorca l'any 1906. El Mestre ens ofereix un *vade-mecum* del perfecte cavaller, segons encertada expressió d'En Mateu Obrador, lullista del Renaixement. Tracta de Dret Polític i de Dret Internacional Públic. És del més antic que es coneix a Espanya referent a aitals matèries.

Doctrina de Prínceps. Escrit abans de 1283. El text s'ha perdut i ens queda notícia del seu títol per haver-lo citat el Mestre en el cap. 123 de son *Blanquerna*.

Libre de les Bèsties (setena part de *Fèlix de les Meravelles del Món*). Escrit a París l'any 1288. Estampat, el text català, a Barcelona els anys 1872 i 1905, i a la ciutat de Mallorca l'any 1903. El Mestre ens ofereix un vertader tractat de Dret Polític.

Arbre de Sciència. Escrit a Roma l'any 1295. Estampat, el text llatí, a Barcelona els anys 1482 i 1515, a Lió l'any 1515 i 1635, a Brusselles (la versió castellana de N'Anfós de Cepeda) l'any 1664, i a la ciutat de Mallorca l'*Arbre Imperial* en l'edició de l'*Ars Juris* de l'any 1745. Ens interessen: l'*Arbre Imperial*, per ésser un tractat de Dret Polític, i a més per tractar *De los jueces* i *De los abogados*, etc.; l'*Arbre Apostolical*, per ocupar-se del Dret Canònic; l'*Arbre Humanal* per a la part titulada *Del Arte del Derecho*, i de l'*Arbre Questional*: *De las cuestiones del Derecho* i *De las cuestiones de la Justicia y de la Jurisprudencia*.

De adquisitione Terrae Sanctae. Escrit a Montpeller l'any 1309. No s'ha estampat. Presentat al Papa Climent V, i anotat per En Salzinger. Tractat de Dret Públic Internacional. Figura en catàlegs anteriors al d'En Salzinger.

c) *Capítols i fragments jurídics d'altres obres lul·lianes.* Els principals són els que segueixen:

Libre de Contemplació. Escrit a Mallorca l'any 1272. El text català estampat allí mateix entre els anys 1906 i 1914. Es tracten qüestions de Dret Polític, Dret Processal i Dret Mercantil en els següents capítols: Cap. III: «De so que fan los Reys e ls

princeps»; cap. 112 : «De so que fan los cavallers»; cap. 114: «De so que fan los jutges, els avocats, els testimonis»; cap. 116 : «De so que fan los mercaders».

Doctrina Pueril. Escrit l'any 1275. El text català estampat a la ciutat de Mallorca els anys 1736 i 1906, i a Barcelona l'any 1906. Es tracten qüestions de Dret en general i de Dret Natural en els següents capítols : cap. 76 : «De la sciencia del Dret»; cap. 80 : «De Princep»; cap. 68 : «De Ley de natura»; cap. 55: «De Justicia».

Blanquerna. Escrit a Montpeller l'any 1283. El text català estampat a València l'any 1521 (versió valenciana en edició gòtica) i a la ciutat de Mallorca l'any 1914. Es tracten qüestions de Dret Polític i de Dret Canònic, en les quals hi trobem idees interessants sobre la institució de la Cavalleria, l'harmonia de les dues soberanies temporal i espiritual i gran cabal de Dret Canònic en els estaments de *Prelatura* i d'*Apostolical Senyoria*.

Libre de la Primera e Segona Intenció. Escrit a Montpeller l'any 1283. El text català estampat a la ciutat de Mallorca l'any 1901. En el cap. V tracta de les següents qüestions : «De Justicia, De Matrimoni, De Prelat, de Princep, De Cavaylers, De Poble».

Libre de Sancta Maria. Escrit a Montpeller (?) l'any 1290. El text català estampat a la ciutat de Mallorca l'any 1912. És curiós el cap. XII «De justicia». En aquesta obreta el Mestre tracta també de la institució de la Cavalleria, i tota ella és mereixedora d'estudi per raó del gran cabal que subministra a la Sociologia lulliana.

Aplicació del Art General. Escrit a Mallorca l'any 1300. Estampat a la ciutat de Mallorca l'any 1859. En aquest aplec de mil dos cents versos octosíl·labs per a popularitzar l'aplicació de l'*Art* general a les diverses ciències particulars, hi ha, com és natural, l'*Aplicació de l'Art* a la ciència del Dret. Aital qüestió ocupa sis distincions.

Libre de Mil Proverbis. Escrit en mig del mar tornant de Xipre l'any 1302. El text català estampat a la ciutat de Mallorca l'any 1901. Es tracten qüestions de Dret Canònic i Dret Polític en els següents capítols : cap. II : «De Prelat»; cap. III:

«De Princep»; cap. IV : «De sotsmes»; cap. VII : «De Scuder»; cap. XII : «De Justicia».

De modo aplicandi novam Logicam ad scientiam Juris et Medicinæ. Escrit a Montpeller l'any 1304. Anotat per Iu Salzinger en el seu catàleg (núm. 141). El Mestre — en cas d'ésser genuïna la producció — tracta de l'aplicació de l'*Art* general a la ciència jurídica.

De Fine. Escrit a Montpeller l'any 1305. Estampat a la ciutat de Mallorca l'any 1665. En aquesta obra s'hi troben moltes idees de Dret Internacional Públic. (Necessitat de conquerir la Terra Santa i altres llocs que foren dels cristians; lligues entre les nacions cristianes per a defensar-se dels alarbs; i unificació de les Ordres Militars : Templaris, Santjuanistes i Hospitalers; fets tots ells que influïren en el desenrotllament de l'esmentada rama del Dret.) El Mestre planteja per primer cop en tot Europa, i especialment en Espanya, el tan antic i novell problema africanista, molt abans que Fra Pere d'Alcalà, Elisabet la Catòlica i l'Eminentíssim Cardenal Fra Ximenes de Cisneros se'l fessin objecte de les seves preocupacions.

Phantasticus. Escrit camí de Viena estant per a concórrer al Concili Ecumènic convocat en aquella població. Any del Senyor de 1311. El text llatí es troba estampat a París l'any 1499. El Mestre ens ofereix en ell un interessant judici crític de les Creuades i ens parla dels seus projectes.

En altres moltíssimes obres del Mestre Ramon Lull hi trobem fragments jurídics més o manco interessants, com e. g. en *Ars Brevis* (part X, cap. II, *De Centum Formis*, 90, 91, 93, 95; part XI, cap. XX; *De Quaestionibus Instrumenti Moralis*, 2, 4, 5), en *Tractatus de conversione Subjecti* (distinció X *De Subjecto Artificio*, 5) i en totes aquelles en què ell exposa i practica l'*Ars Magna* o Ciència Universal, i que vénen estampades en la monumental edició de Magúncia.

III. SON SISTEMA JURÍDIC

L'examen del *Sistema Juridic* lullia comprèn l'estudi del següent articulat : 1, Llei natural; 2, Dret Natural; 3, Principis

fonamentals del Dret Natural; 4, Divisió del Dret; 5, Fonts del Dret; 6, Aplicació de l'*Ars Magna* al Dret; 7, Reducció de tot el Dret al Dret Natural; 8, De la manera que convé estudiar el Dret i de la manera d'ensenyar-lo.

1. *La Llei natural*. — «Ley natural es manament intelligible, per raonable discrecio entès, per esser obedient a Deu Aital ley es significada al humanal enteniment per les obres que fan los elements, les plantes, les besties, les aus, los homens e totes les altres creatures; car en tot so que fan segons cors natural, es donada significansa com deja hom usar de rahó be con sia obedient a Deu e com fassa so per que venga a la fi per que es creat. Ley natural es honrar son senyor, son mayor, son benefactor, e amar son proysme; e ley natural es que hom vulla assò per son proysme que hom vol per esi mateix, e ahirar en son proysme so que hom ahira en si mateix; ley natural es esser amador de be e esquivar mal Ley natural es ayatant a dir com natural ordinació; i segons aquesta llei els filòsofs varen compilar la ciencia filosofica.» (*Doctrina Pueril*, cap. 68 : «De Ley de natura».)

2. *Dret Natural*. — És aquell que la recta raó dicta ésser just, guiada per la llum natural de l'enteniment. (*Liber Principiorum Juris*, part 1.ª, distinció 1.ª.)

3. *Principis fonamentals del Dret*. — Són tres : Aimar a Déu, viure honestament i donar a cadascú el que li pertany. Els principis fonamentals del Dret per ésser aitals han d'ésser universalíssims i primitius; per ço el Mestre Ramon Lull rebutja els d'En Justinià, admesos per tothom, «Honeste vivere, Alterum non laedere, Suum cuique tribuere», en raó de què no hi ve explícitament el deure capital envers Déu nostre Senyor, i, a més, per venir comprès el «Alterum non laedere» en el «Suum cuique tribuere». (*Ars Juris*, part 2.ª, regla 7.ª; — part 3.ª, qüestió 1.ª.)

4. *Divisió del Dret*. — El nostre Mestre ens dóna dues divisions del Dret : Una que podríem dir vulgar, i altre més tècnica o científica.

a) En la primera, hi trobem la següent classificació : Dret comú, Dret especial, Dret Natural, Dret positiu, Dret Canònic, Dret civil, Dret consuetudinari, Dret teòric, Dret pràctic, Dret nutritiu, Dret comparatiu, Dret antic i Dret nou (*Liber principiorum Juris*, part 1.ª, distinció 1.ª). Tots aquests termes es corresponen, respectivament, amb les lletres D=E=F=G=H=I=K=L=M=N=O=P=Q=R de la *Figura Principiorum Juris*, mitjançant les quals i amb B (Forma), C (Matèria) i D (Jus Compositum) es concebeix una combinació laberíntica, solucionadora d'un total de 120 qüestions, per resultat. Vet aquí les definicions:

Dret comú. És el que és universal a molts Drets especials. Quins Drets convenen i concorden amb ell, participant llurs *causa* i *proprietats*.

Dret especial. És el que roman inferior al Dret comú, de la mateixa manera que les espècies sota de son gènere.

Dret Natural. Ja queda definit. (Vegeu l'art. 2.)

Dret positiu. És aquell que el Superior mana i estableix, per a mantenir les virtuts i deturar o desfer els vicis. I és que, com els homes, ja sia per son desordre, ja sia per poc coneixement, no sempre saben capir ço que és naturalment recte o les conseqüències convenients que d'això se n'esdevenen, es fa necessari, a tot ultrança, la institució de llei determinada que els expliqui ço que és recte i els mantingui fermats dintre de llurs limitacions.

Dret Canònic. És aquell que els Papes han establert.

Dret civil. És aquell que s'ha establert per disposició dels Emperadors i dels Prínceps.

Dret consuetudinari. És el costum introduït per raó de necessitat o disposició de lloc en ordre a alguna finalitat competent.

Dret teòric. És l'acte de l'ànima racional que amb ses potències determina ço que és recte.

Dret pràctic. És aquell que s'executa.

Dret nutritiu. És aquell que serveix per a mantenir i conservar els altres.

Dret comparatiu. És aquell que es compara amb altre; per ço que, després de la comparació, es determini pel que sia major i més noble.

Dret antic. És aquell que antany va ésser establert.

Dret nou. És el que actualment es troba establert, i ha d'establir-se sempre que ho demanin les mudances dels temps i les circumstàncies.

b) En la segona classificació és més escàs en el vocabulari, si bé en el fons és més científic. El Dret es divideix en Dret Canònic, Dret civil, Dret consuetudinari i Dret Penal.

Dret Canònic. És nomenat pel Mestre: Dret divinal o celestial.

Dret civil. És nomenat: Dret terrenal.

Dret consuetudinari. És el *Dret de costuma* que correspon al servei dels Prínceps perquè mantinguin la justícia. (*Doctrina pueril*, cap. 76, «De la sciència de Dret», paràgrafs 1 i 3.)

Dret Penal. És aquell que s'ha inventat per a deturar un mal major (lloc citat).

I en el paràgraf 5 hi afegeix: «Amable fill, si vols aprendre dret, les .IIII. maneres demunt dites te cové aprendre.»

5. *Fonts del Dret.* — El Dret Canònic es troba «en decrets i decretals, qui són dits de Sants e regla e ordenament de Santa Esglesia e de sos Sagraments». (Lloc citat.)

El Dret civil està en: «*senyor natural* e en ley e en custumes». (Lloc citat.)

És a dir, que, segons En Ramon Lull les fonts del Dret Canònic són: el Decret d'En Gracià i les Decretals; i les fonts del Dret civil: el Dret Natural, el Dret positiu i el Dret consuetudinari. En aquestes rames del Dret, el nostre Mestre n'era un veritable possessor; i segons confessa, els seus coneixements atenyents a lleis i a Drets particulars eren mancadíssims.

6. *Aplicació de l'«Ars Magna» al Dret.* — Diu el Mestre Ramon Lull: Esdevenint-se que per la nostra *Art* s'aprenen més fàcilment les ciències particulars, car llurs principis fonamentals es manifesten en els principis universals d'aquella, per tal que s'apliquin a ells com una part al tot (*Ars Magna et ultima*, in *Proemio*);* i mitjançant dita *Art* són en poc temps apreses aquelles

* *Ars Magna et Ultima*, per Pere Posa. Barcelona, 1501.

coses que les altres ciències ensenyen més a poc a poc (*Introductio Artis Demonstrativae*, cap. I),* ensenyant també a judicar rectament, per ço que l'*Ars Magna* és igualment aplicable a la ciència jurídica, *docet bene judicandi* (lloc citat) : convé coordinar el Dret i deduir d'infalibles principis tot el que sia de la seva pertinença. Aital doctrina s'exposa en el llibre *Ars Juris*, on es resolen trenta qüestions per aquest procediment. I així es practica també en els arbres Humanal, Apostolical, Imperial i Qüestionar de l'*Arbre de Sciencia*, i en els tractats jurídics *Ars Brevis, quae est de inventione mediorum juris civilis*, *Aplicació del Art General*, i *De modo aplicandi novam Logicam ad scientiam Juris et Medicinae*.

Tingui's present, però, que l'*Ars Magna* sols és aplicable al Dret Natural; no al Dret positiu contingent i variable segons les circumstàncies. Mes sostenint-se *ad mentem lullianam* que tot Dret, per a ésser vertader i bo, deu estar basat en el Dret Natural, i podent-se, com voren, quedar a ell reduït, per mitjà de la Ciència Universal sabrem trobar solució, amb natural raonament, per a tots els problemes legals i per a totes les qüestions jurídiques.

7. *Reducció de tot el Dret al Dret Natural.* — Mestre Ramon Lull, en la seva *Art* o Ciència Universal, senyalant els principis primitius, reals, universals i necessaris de totes les ciències que coneixem i que anomenem particulars, no pot menys de senyalar els principis primitius, reals, universals i necessaris del Dret (veritat de la justícia) per a la deguda adquisició de la ciència jurídica.

Mes com sia que la Jurisprudència és una ciència, i cada ciència té sos fonamentals principis i idees generals, cabal regulador dels judicis, i de tot el qual se'n poden treure raons i combinacions infinites; anant, doncs, cap a aitals principis, fitxant-los com a fonamentals, i aplicant-los com cal, concretament, a cada cas, la Jurisprudència pot esdevenir perfeccionada i corregida. Vet aquí l'ideal del Mestre Ramon Lull : minvar la ciència del Dret per ésser massa confusa i prolixa. Basta llegir l'*incipit* d'al-

1. *Introductio Artis demonstrativae*. Edició de Magúncia, t. III, f. 13 i segs.

gunes de ses produccions jurídiques; i, així, l'*Ars Juris* comença d'aquesta manera : «Quoniam vita hominis est brevis», i l'*Ars Juris Naturalis* d'aquesta altra : «Quoniam scientia juris est valde prolixa et difficilis».

Els principis esmentats, no són sinó els principis fonamentals del Dret Natural; i, conseqüentment, tot Dret (Polític, Civil, Internacional, Canònic, etc.) pot i deu ésser reduït al Dret Natural per ço que sia just en sa part de necessarietat i d'universalitat. D'aquesta matèria es tracta en *Ars Juris Naturalis*, i la mateixa idea es troba en la proposició IX de les *Peticions* d'En Ramon Lull al Concili Ecumènic de Viena (França), incloses en els seus llibres : *Petitio Raymundi in Concilio generali ad acquirendam Terram Sanctam* (vist per En Salzinger) i *De ente quod simpliciter per se est existens et agens*, escrit a París l'any 1311, i d'on pogué treure-la el savi lullista P. Pasqual, i per ell arribar fins a nosaltres la notícia.¹

8. *De la manera que convé estudiar el Dret i de la manera d'ensenyar-lo.* — La idea capital que més predomina en el *Sistema Jurídic* lullà, és que l'estudi del Dret Natural tingui la preferència, i que es reduixin a ell totes les altres rames de la ciència del Dret, mitjançant l'aplicació de la Ciència Universal o *Ars Magna* a les regles de la Jurisprudència.

El Mestre Lull, té, respecte de la ciència del Dret Civil, una teoria molt rigorista, però no gens desencertada : «Not do de consell, fill, que aprenes dret civil, car pocs son aquells que ben vege usar; e per assò es perill apendre tal sciencia, on quax tots aquells qui la aprenen nusen mal : en per so not desconsey quen aprenes, car gran marcè haurás, si ben vols usar.» I és per això que en ordre a la recta administració de la justícia recomana aquesta norma prudentíssima teòrica i pràctica a l'ensems : «lo dret terrenal te cové concordar amb lo dret celestial o sia, si vols ben usar de la ciència del Dret convé que concordis el Dret civil amb els Cànon».²

Pel que fa a la manera d'ensenyar la ciència jurídica (Pedago-

1. *Vindiciae Lullianae*, t. I, p. 300.

2. *Doctrina pueril*, Lloc citat.

gia del Dret), tres formes metòdiques hi trobem en les obres lullianes que són objecte del nostre estudi:

a) Reduir tota la ciència jurídica a *principis universalíssims* de fàcil compenetració i aplicació. Això ho proposa en tots els seus tractats de Dret.

b) En *forma silogística* segons l'*Ars Juris* i segons sollicita en la proposició IX de les seves peticions al Concili Ecumènic de Viena.

c) En *forma popular rimada* de la manera que es troba en l'*Aplicació del Art General*.

IV. LA TEORIA LUL·LIANA DESCONEGUDA EN TOTS ELS TRACTATS DE «DRET NATURAL» I DE «FILOSOFIA DEL DRET»

El *Sistema Jurídic* que ens hem proposat estudiar no es troba citat en cap tractat de *Dret Natural* ni en cap obra de *Filosofia del Dret*.

Aital desconeixement de les obres i dels passatges lullians en la Literatura Jurídica, té per causa el fet desgraciadíssim d'unes lluites escolars tan mal enteses i tan poc santes a l'entorn de la filosofia i teologia del nostre savi, cosa que mai devia pensar el Beat martre mallorquí, car mai pretengué fundar escola; i malgrat això, deixebles i admiradors apassionats, juntament amb rivals que no atinaven més que en embrutar la seva història, sense cap mena de profit ni pels *marrells* ni pels *lul·listes*, tan sols saberen poar en l'esglaiadora enciclopèdia de son Mestre una nova Filosofia o una nova Teologia, essent així que — fins en perjudi de la santedat de l'autor incomparable — obres i idees originalíssimes, dignes d'ésser estudiades per part de la cultura investigadora, i això fins els nostres temps, romanien i romanen, encara que estampades, del tot desconegudes. Ens referim als interessants i no escassos tractats de Moral, Mística, Sociologia, Medicina, Ciències Naturals, Música, etc. I sort de què ara no s'estilen alquimistes...

Precisament amb el Sistema Jurídic d'En Ramon Lull — com fa notar molt bé el lul·lista esmentat, P. Pasqual, — es reprenen i

refuten tants i tants de llibres de Dret Natural, on la idea de Déu és completament desconeguda, i no se'n diu res del negoci de l'ànima perquè ha de tractar-se amb esment de l'ídol *cos* i de llurs innumbrables comoditats,* quines teories, si bé no deuen d'ésser desconegudes, força vegades són ensenyades en les Universitats molt malament, en perjuí d'un temps preciosíssim i d'un fàstic involuntari per part dels benèvolos estudiants.

V. IDEES JURÍDIQUES DEL MESTRE «IN GENERE»

Ramon Lull, a més del seu *Sistema* de Dret, té moltíssimes idees originalíssimes, sanes i pràctiques, atenyents a diverses de les rames de la ciència jurídica, totes les quals, sistematitzades, poden integrar vertaders tractadets de Dret Canònic, Dret Civil, Dret Processal, Dret Mercantil, Dret Internacional, Dret Polític, etcètera. Vet aquí la taula de les principals matèries que són presentades pel nostre Mestre:

Dret Canònic. — D'Església. — De Clergues. — De Religiosos. — De l'harmonia entre les dues potestats civil i eclesiàstica. — Primacia del Papa. — Poder temporal del Papa. — De les Dècimes, etc.

Dret Civil. — De la ciutadania. — De les classes socials. — De la Família. — De la propietat. — De la successió. — De la societat heril. — De l'esclavatge, etc.

Dret Processal. — De l'administració de la Justícia. — Raó del Dret Penal. — Dels jutges. — Dels advocats. — Dels procuradors. — Dels enqueridors. — Dels testimonis. — Dels saigs, etc.

Dret Mercantil. — Dels mercaders. — De la intenció de mercader. — Dels negocis. — Dels contractes. — De les arts, etc.

Pedagogia Jurídica. — Manera d'estudiar el Dret. — Sistemes d'ensenyar la ciència jurídica. — El Dret més excellent. — Dels doctors i mestres juristes, etc.

* *Vindiciae Lullianae*, t. II, p. 163.

VI. EXAMEN ESPECIAL DE SES IDEES SOBRE LA CIÈNCIA DEL DRET INTERNACIONAL PÚBLIC

En la història del *Dret Internacional Públic*, en repassar la llista dels seus progenitors, no s'hi troba cap rastre del nom i dels fets de Ramon Lull. I és el més natural, per ço que essent el Mestre tan poc conegut i estudiat, difícilment podia figurar al costat de Suárez, de Vitòria i d'Huc Groci.

Així i tot, sense propòsit de minvar i escatimar la glòria tan justificada dels il·lustres tractadistes esmentats, no podem en manera alguna renunciar a l'afirmació de què abans que tots ells, i sobretot fent de cap als teòlegs o juriconsults espanyols que varen ocupar-se del Dret de les gents (*Jus Gentium*), Ramon Lull fou dels progenitors del Dret Internacional, i pel que fa a les nacionalitats espanyoles el primer africanista.

El punt de partida del nostre Mestre, per a desenrotllar les seves idees jurídic-internacionals, és el desig cabdal que omple tot un programa de missioner i propagandista : *la conversió dels infidels*. Per aital empresa, ço que primer es fa de més precís és la reforma de les Creuades, de la institució de la Cavalleria i de les Ordres Militars aleshores existents. I vet aquí tres fets influïdors i tres institucions pròpies de la primera època del Període cristià dins la història del *Dret Internacional Públic*.

Ramon Lull, somniant amb la unitat de la fe i en la unitat dels costums, té conceptes immillorables, no sempre possibles de realitzar, respecte de la societat única, de la guerra, de la milícia, de l'arbitratge i de la pau.

Ramon Lull és el primer espanyol — però consti que la glòria fou per aquest català de Mallorca — en sentir-se africanista, i proposà la conquesta del Marroc, començant per Ceuta, per a poder fer via en dins cap a la Terra Santa, el *summum* de les seves conquestes i un dels seus més grans ideals.

Totes aquestes idees, si Déu vol, seran amorosament examinades.

VII. LA CIÈNCIA DEL DRET POLÍTIC

Tan sols la doctrina encabida en el *Libre de les Bèsties*, extreta i sistematitzada, ens dóna un vertader compendi de Dret polític, integrat pels següents capítols:

- I. Del significat de la reialesa.
- II. De l'elecció del Rei.
- III. De les qualitats del Rei.
- IV. Dels Consellers o Ministres.
- V. Del Rei, del Consell i del poble.
- VI. De les Ambaixades.
- VII. De les diverses opinions (polítiques).
- VIII. De la falsetat i de la traïció.
- IX. De la intervenció de la força i de l'enginy en la política.
- X. De la misericòrdia de Déu envers un poble mal dirigit.

Afegint-hi a tot això el gran cabal jurídic sobre la reialesa, els barons, el feudalisme, la pedagogia dels prínceps, l'*Arbre Imperial* i tants i tants d'altres conceptes com tindrem ocasió de desenterrar, no hi ha dubte que la doctrina política del Doctor il·luminat bé mereix ésser germana — com a d'un mateix autor — de les *Ordinationes Palatinae* de la Casa Reial de Mallorca, que, sense mancança d'arguments, li han atribuït lullistes tan autoritzats com el P. Pasqual i l'inoblidable D. Mateu Obrador (tots dos al cel sien en companya d'En Lull).

VIII. BIBLIOGRAFIA

L'estudi de l'*opus* jurídic de Mestre Ramon Lull, trobant-se encara per a fer, a penes si té material que es pugui dir *bibliografia* atenyent. Coneixem indicacions, més o manco llargues sobre el nostre tema, com les següents:

- P. Antoni Ramon PASQUAL, del Cister : *Examen de la Crisis del Rmo. P. M. Don Benito Feijóo sobre el Arte Luliano*. Madrid, 1750; tom II. — En tota la seva obra, i especialment en la

- dissertació X. «Comparación de el método luliano con el de la común Escuela» (pp. 301-317); dissertació XII : «Reflecciones sobre las circunstancias del B. Lulio y su Doctrina» (p. 358).
- Del mateix autor : *Vindiciae Lullianae*, etc. Avinyó, 1778; dos toms. — Allí on tracta de les obres jurídiques del savi mallorquí.
- Del mateix autor : *Descubrimiento de la Aguja náutica, de la situación de la América, del arte de navegar, y de un nuevo método para el adelantamiento en las artes y las ciencias.* — Madrid, 1789; cap. V.
- Del mateix autor : *Vida del Beato Raymundo Lulio*. Palma, 1890. — En els dos toms en tractar dels escrits del Mestre Ramon Lull referents a la ciència jurídica.
- Dr. Salvador Bové, Magistral de la Seu d'Urgell : *Exposició del Sistema Científich Lulid. Dialectchs entre Mestre Ramon y un dexeble.* En la *Revista Luliana*, any V, p. 256 i següents; en ço que es refereix a la aplicació de l'Art a la ciència del Dret.
- Del mateix autor : *El Sistema Científico Luliano*. Barcelona, 1908. Cap. IX, pp. 21-26.
- Mateu OBRADOR BENASSAR, lullista : *Doctrines Sociologiques Lulianes*. Palma de Mallorca, 1905.
- Manuel de LETE : *La Política de Dios según Ramon Lull.* — Idees polítiques del Mestre entretretes del *Libre de les Bèsties*. En la revista *El Heraldo de Cristo*, octubre i novembre de 1911.
- Enric PROBST : *Caractère et origine des idées du Bienheureux Raymon Lulle*. Tolosa, 1903; cap. X.
- Adam GOTTRON : *Ramon Lulls Kreuzzugsideen*. Berlín, 1912. Tracta de les idees del Mestre Lull sobre les Creuades.

No farem ara menció de les obres que deixaren escrites els juristes deixebles del nostre polígraf, per raó de què han d'ésser examinades més endavant en tractar de les influències de Ramon Lull en l'estranger, dels seus deixebles de la Corona d'Aragó i del Dret lul·lià posterior.

IX. PLA ADOPTAT I FINALITAT QUE ES PERSEGUEIX

Donant per acabat el present capítol preliminar, cal deixar exposat el pla que ens hem proposat desenrotllar, i que és el següent : a) *Examen del Sistema Juridic Lul·lià*; b) *Compilació de les Idees Jurídiques de Ramon Lull, segons les diverses rames del Dret*; c) *Estudi del Dret lul·lià posterior*.

Quina sigui la finalitat que perseguim ja l'haurà pogut endevinar qui hagi seguit, enterament, el curs d'aquest treball introductori : sol·licitar en la copiosa *Literatura Jurídica* el lloc que correspongui al nostre savi i Mestre polígraf del segle XIII, que en els tractats de *Dret Natural* i de *Filosofia del Dret* figuri son sistema al costat d'altres sistemes potser no tan interessants i moltíssim més complicats, i que en la *Història del Dret Internacional Públic* s'estudiï entre els progenitors d'aquesta ciència, al costat de Vitòria, de Suárez i de Groci, el talent privilegiat del gran sant i del gran savi mallorquí.

I consti que en aquesta qüestió no sé que hi pugui entrar l'apassionament de lulofilia, com tampoc els prejudicis d'escola. Els textos genuïnament lullians demostraran ben bé a les clares com sia vertader i just, respectivament, el que diem i el que demanem.

P. ANDREU DE PALMA DE MALLORCA

INVESTIGACIONS ARQUEOLÒGIQUES
DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS*

La Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, des de la seva fundació, va preocupar-se d'organitzar la investigació de la nostra Prehistòria i de recollir en les seves publicacions tot allò que s'anava descobrint de les èpoques prehistòriques i del temps romà, igualment que de la revisió del material ja existent. Així, havia emprès l'excavació dels abrics de Capellades, encomanant-la al malaguanyat Mn. Norbert Font i Sagué, i més tard als Srs. D. L. M. Vidal i D. M. Cazorro, ajudats per D. A. Romaní. També fou excavada la cova de Santa Creu d'Olorde (Vidal), foren enviades missions d'estudi a Cogul (Vidal), a Calaceit (Pijoan) i a altres llocs. S'acolliren en l'*Anuari* publicacions importants com la de les coves de Serinyà (Cazorro), la del taller neolític de Ciurana (Massot), les de les excavacions de la Junta de Museus a Empúries (Puig i Cadafalch, Cazorro, Gandia, Casellas, Frickenhaus), el repertori de l'escultura romana de la Tarracònese (Albertini), a més de les notícies corrents que es recollien en la Crònica.

Des de 1914, la investigació arqueològica de l'Institut entrà en un període d'especial intensitat, multiplicant-se les excavacions. L'estiu de 1914 fou explorat el poblat ibèric de la Gessera, de Caseres (Bosch), preparant-se una investigació sistemàtica de les estacions del Baix Aragó, que es començà de realitzar l'estiu següent amb l'excavació del poblat de Sant Antoni de Calaceit

* Memòria dels treballs de 1915-1919 presentada a la Junta Històrico-Arqueològica de l'Institut pel director del Servei d'Investigacions Arqueològiques.

(Bosch). L'hivern de 1914-1915 foren investigades quelques coves neolítiques i eneolítiques de diferents comarques de Catalunya (Colomines, segons pla dels Srs. Vidal i Cazurro). L'estiu de 1915, a més de la campanya de Calaceit, se'n realitzà una altra a les estacions ibèriques de l'Urgell i la Segarra (Colomines-Duran) i foren excavats tres sepulcres megalítics de la comarca de Solsona (Serra Vilaró-Bosch).

Aquests treballs produïren un abundant material arqueològic, que calia treballar i, a més, feren recollir notícies de moltes altres estacions per a estudiar ulteriorment.

Així es sentí la necessitat d'establir un servei regular d'investigacions arqueològiques que curés permanentment de les excavacions i comptés amb un laboratori per a la conservació i reconstrucció dels materials recollits, preparant llur publicació, així com curés d'instalar-los degudament al Museu en defecte de personal d'aquest especialment encarregat de la Secció antiga.

Aquest servei amb personal tècnic fix, en la necessitat del qual insistiren en una memòria presentada a la Secció Històrico-Arqueològica els Srs. D. Lluís Marian Vidal i D. Manuel Cazurro, encarregats fins a 1915 per l'Institut de l'organització de les seves principals excavacions, començà de funcionar normalment en l'hivern de 1915, essent-ne encarregada la direcció del mateix al que sotscriu i essent-li agregat com a ajudant tècnic D. Josep Colomines i Roca. També han vingut col·laborant en els treballs del Servei, encarregant-se d'excavacions, D. Agustí Duran, D. Maties Pallarès, i en les excavacions del Baix Aragó D. Llorenç Pérez. El laboratori per a reconstruir i conservar els materials fou organitzat de primer amb un escultor, D. Francesc Font; al qual més tard fou agregat un altre, D. Josep Malverti, i personal subaltern.

Des d'un principi el Servei va perseguir com a finalitat la investigació sistemàtica de la Prehistòria i de l'Arqueologia de l'Edat antiga de Catalunya i de tots aquells llocs en els quals es puguen trobar elements que ajudin a solucionar els problemes arqueològics de Catalunya.

Per aconseguir-ho, calia:

- a) excavar les estacions catalanes;

b) excavar les estacions d'altres terres relacionades amb Catalunya;

c) vigilar les troballes casuals per a salvar les dades que ofereixen i excavar les respectives estacions, cas d'haver-hi lloc;

d) reunir les dades sobre el material existent en Museus i colleccions particulars, així com revisar les de les publicacions antigues;

e) exposar degudament ordenat, segons un sistema científic, el material arqueològic resultat de les excavacions del Servei al Museu de Barcelona.

De la tasca realitzada se'n donarà compte a continuació, incloent-hi els treballs fets durant el període anterior a la constitució del Servei (1914-1915), pel personal d'aquest, excepte els fets pel Sr. Colomines, sota la direcció dels Srs. Vidal i Cazorro, dels quals en donaren compte dits senyors a l'Institut en una Memòria ja publicada.

És un deure d'agraïment fer constar que la tasca del Servei s'ha vist sempre afavorida amb la cooperació tant dels Directors dels Museus locals de Vich, Solsona, Girona, Sabadell, Tarragona, Vilanova, Palma, etc., com de diferents senyors que, en les localitats en les quals ha treballat el Servei, l'han tingut al corrent de noves troballes o l'han ajudat en les seves tasques. Cal citar aquí, entre molts altres, especialment els següents: Barata (Terrassa), Camps Cava (Guissona), Capdevila (Sant Martí de Maldà), Carbó (Tarragona), Casas (Sant Feliu de Guíxols), Ejerique (Calaceit), Furió (Palma), Galindo (Calaceit), Melé (Tossa), Mestre Noé (Tortosa), Moragas (Valls), Palet i Barba (Terrassa), Renom (Sabadell), Sabater (Roses), Sagarra (Barcelona), Vidiella (Calaceit).

EXCAVACIONS. — El Servei ha emprès visites a estacions isolades o campanyes d'investigació a l'objecte d'excavar els llocs més interessants.

D'aquests treballs se'n porten les degudes actes en les quals es consignen minuciosament les circumstàncies de les troballes i tot allò que pugui ésser interessant per a l'estudi de l'estació,

acompanyant-ho de la necessària il·lustració gràfica, com plànols, fotografies, croquis, etc. Aquestes actes han de constituir després la base de les publicacions.

El material recollit, una vegada a Barcelona, és treballat al laboratori del Servei. En ell és netejat, són conservats els metalls i la terrissa és reconstruïda. Una vegada llesta la feina de conservació i reconstrucció, es fa l'inventari del material de cada estació, el qual s'uneix a les actes respectives, i el catàleg per paperetes que s'incorpora a un catàleg general del material arqueològic del Servei, ordenat geogràficament.

Les excavacions o missions d'investigació que s'han realitzat fins ara són les següents, ordenades per períodes:

Paleolític. — *Sant Julià de Ramis : Cau de les Goges* (1915-1917). — Cova solutriana amb material típic (puntes de tipus de fulla de llorer i de salze, puntes amb escotadura) pertanyent a la fi del solutrià, oferint una curiosa varietat local dels tipus d'aquest període. Aquesta cova té especial interès perquè fa estendre el solutrià per la part N. E. de la península, essent que sols era conegut en la regió cantàbrica (especialment la cova de Cueto de la Mina) i al regne de Múrcia (troballes soltes, puntes de sageta de Yecla).

Pintures de la Valltorta (1917). — Diferents baumes amb pintures pertanyents al grup de l'E. de la península amb figures humanes estilitzades i d'animals, i amb representacions de caceres comparables a les de Cretes, Alcanyiz, Albarracín, Alpera, etc., i a les posteriorment descobertes de Morella.

Neolític i eneolític. — *Coves.* — *Tartareu : Cova de Joan d'Os* (1916). — Representa la civilització típica de les coves dels massissos centrals de la província de Lleyda amb la característica ceràmica amb decoracions en relleu (cordons, mugrons, ditades), i escasses incisions, trobant-s'hi, a més, material del ple eneolític de sílex (ganivets, un punxó, puntes de sageta de forma semblant a les fulles de llorer paleolítiques), destrals de pedra ordinàries (basalt) i ben polides (fibrolita, serpentina, etcètera) i una destral plana i escòries de coure. Abunda

també a aquesta cova una mena de ceràmica llisa i sense decoracions, però de superfície polida, amb formes semblants a les que als començos de l'Edat del Bronze foren anomenades argàriques. Vegi's figs. 1 i 2 i làms. I (1-5) i II (1-5).

Sant Julià de Ramis : Cova de Can Sant Vicens (1915). —

Fig. 1 (1/1) Sílex

Encara que no s'hi trobà res de coure, pertany també al ple eneolític pel seu material de sílex (ganivets de grandària considerable, una punta de sageta triangular amb aletes i espiga finament retocada) i per les peces d'os amb perforació en forma de V. La ceràmica és, en general, sense ornaments o els té insignificants (petits cordonets incisos sota les anses). Aquesta cova representa una cultura completament diferent de la de Tartareu; relacionada més aviat amb la dels megalits que ocupen tot el N. de Catalunya i dintre del qual territori està situada. Vegi's figs. 3-5.

Castellví de la Marca : Cova de Can Pasqual (1917). — Amb material escàs i sense material de pedra ni metall (sols s'hi recolliren alguns esclats de sílex); la ceràmica té alguns cordons digitals i sobretot ha ofert restes d'un vas de forma ovoide amb anses (semblant al del sepulcre de Vilassar) i amb fines incisions que, sense pertànyer-hi, recorren la tècnica dels vasos campaniformes, per la qual cosa pot ésser considerada aquesta cova com a eneolítica.

Solanes : Cova (1918). — Amb material escàs consistent sols

Fig. 2 (1/1) Sílex

Figs. 1 i 2. — Cova de Joan d'Os (Tartareu)

en ceràmica a mà semblant a la de les coves de la província de Lleyda, però amb bastanta ceràmica a mà sense ornaments.

Salamó : *Cova Fonda* (1917-1918), anomenada abans de *Vilabella*. — Representa una extensió de la cultura típica de les coves dels massissos de la Catalunya occidental en direcció a la costa,

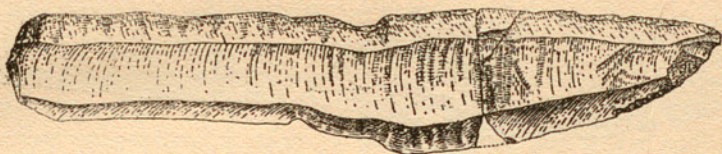

Fig. 3 (1/2) Silex

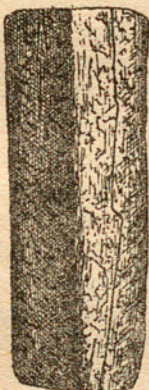
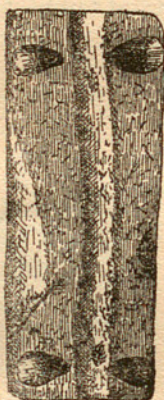

Fig. 4 (1/1) Os

Fig. 5 (1/1) Silex

Figs. 3-5. — *Cova de Can Sant Vicens* (Sant Julià de Ramis)

en la qual es barreja amb la cultura dels sepulcres no megalítics emparentada amb la del S. E. de la península. El Servei ha acabat la seva excavació començada abans pels Srs. D. Pau Teixidor i D. Ll. M. Vidal, recollint-hi ceràmica amb relleus i incisions, i a més, diversos exemplars de l'espècie del vas campaniforme, com també alguns objectes molt curiosos de fusta i material de pedra (destrals de basalt, esclats de sílex) i de coure (un anell i

LÀMINA I

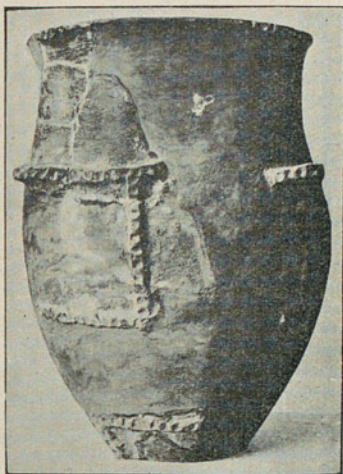

Fig. 1 ($\frac{1}{10}$ apr.)

Fig. 2 ($\frac{1}{9}$ apr.)

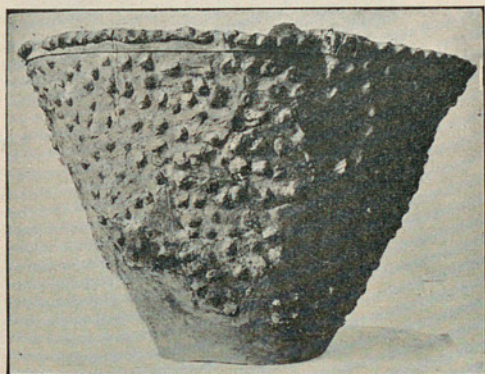

Fig. 3 ($\frac{1}{8}$ apr.)

Fig. 4 ($\frac{1}{10}$ apr.)

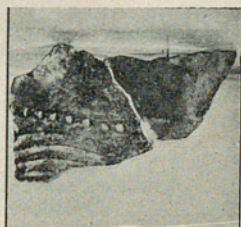

Fig. 5 ($\frac{1}{10}$ apr.)

Terrissa de la Cova de Joan d'Os a Tartareu —

LÀMINA II

Fig. 1 ($\frac{1}{7}$ apr.)

Fig. 2 ($\frac{1}{8}$ apr.)

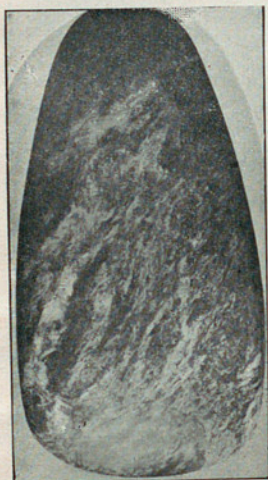

Fig. 3 ($\frac{2}{3}$ apr.)

Fig. 4 ($\frac{2}{3}$ apr.)

Fig. 5 ($\frac{1}{3}$ apr.)

Fig. 6 ($\frac{1}{9}$ apr.)

Fig. 7 ($\frac{1}{6}$ apr.)

Figs. 1 a 5 Cova de Joan d'Os (Tartareu). — Figs. 6 i 7 Cova Fonda (Salamó)

LÀMINA III

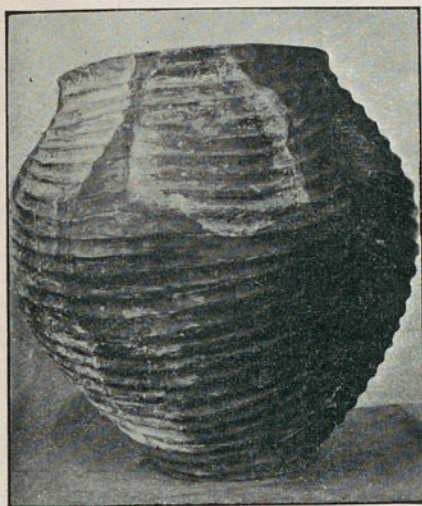

Fig. 1 ($\frac{1}{9}$ apr.)

Fig. 2 ($\frac{1}{5}$ apr.)

Fig. 3 ($\frac{1}{5}$ apr.)

Fig. 4 ($\frac{1}{5}$ apr.)

Fig. 5 ($\frac{1}{5}$ apr.)

Fig. 6 ($\frac{1}{8}$ apr.)

Fig. 7 ($\frac{1}{6}$ apr.)

Vasos de la Cova Fonda de Salamó

LÀMINA IV

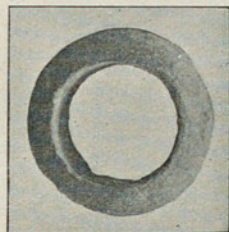
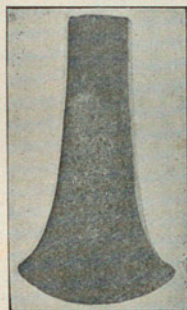

Fig. 1 ($\frac{1}{6}$ apr.)

Fig. 2 ($\frac{1}{6}$ apr.)

Fig. 3 ($\frac{1}{4}$ apr.)

Fig. 4 ($\frac{1}{4}$ apr.)

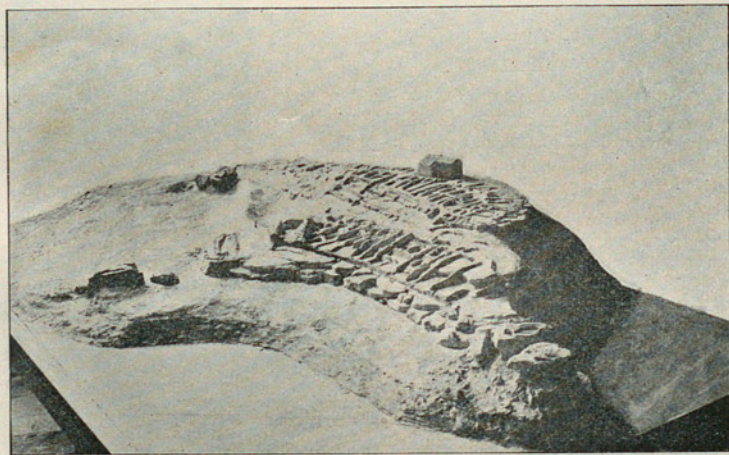

Fig. 5

Figs. 1 a 4 Bronzes de la naveta del Mitjà Gran a Les Salines (Mallorca)

Fig. 5 Poblats de Sant Antoni de Calaceit

una punta de sageta triangular amb espiga). Vegi's làm. I (6 i 7) i làm. III.

Coves dels Melons i altres de la comarca d'Albocàcer (Castelló) (1917-1919). — Aquestes coves han donat a conèixer per primera volta amb excavacions metòdiques la civilització neolítica o més ben dit eneolítica de la part N. del regne de València, del qual sols s'havien citat estacions (Mola Murà de Chert) o troballes soltes poc típiques. Hi sortí ceràmica amb decoracions en relleu (cordons amb impressions digitals), desduals de basalt senzilles, puntes de sílex ben treballades, i de tipus avançats (eneolítiques) de forma de *losange* i triangulars amb aletes i espiga.

Exploració de monuments megalítics. — En aquesta mena de monuments, que fa uns anys constituïen un problema insoluble per a la nostra Prehistòria, amb les excavacions que s'han fet en alguns pel Servei, els resultats dels quals concorden amb els obtinguts en investigacions semblants fetes pels Museus de Solsona i de Vich, poden avui precisar-se

Fig. 6
(1/1) molusc

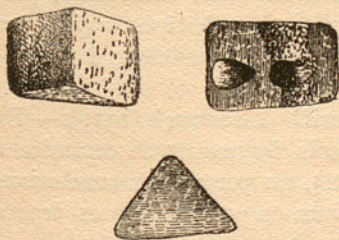

Fig. 7 (1/1) Os

Figs. 6 i 7. — Galeria coberta de Puig ses Pedres (Santa Maria de Corcó).

poden avui precisar-se alguns punts importants per a llur cronologia i es pot establir que constitueixen una civilització característica de la meitat N. de Catalunya amb una personalitat ben diferent de la contemporània de les coves o dels sepulcres d'origen no megalític del S., havent-se pogut aclarir també el problema de llur cronologia, resultant que les galeries cobertes són sempre del ple eneolític i que els sepulcres de planta quadrangular o trapezoidal, mal anomenats dòlmens, i que cal considerar més aviat com a «cistes», pertanyen al ple eneolític també, però en alguns casos s'ha observat que continuaren fins als començos de l'Edat del Bronze.

Galeries cobertes. — *Puig ses Pedres (Santa Maria de Corcó)* (1918). — A més de ceràmica a mà, hi sortiren ganivets de sílex i una peça d'os amb perforació en forma de V, tipus que sembla un dels més característics del ple eneolític de la cultura megalítica de Catalunya. Vegi's figs. 6 i 7.

Santa Cristina d'Aro (1918). — Aquesta galeria malauradament no pogué ésser excavada perquè ho féu ja fraudulentament un senyor D. A. Klaebisch, però s'aconseguí veure'n els objectes que en tragué, encara que no fou possible obtenir-ne fotografies. S'hi trobaren destrals de pedra, ganivets de sílex de dimensions considerables, una placa de fibrolita verdosa i de forma ovalada i plana i dos vasos campaniformes.

Cistes. — *Sepulcres de la Comarca de Solsona* (1915). — De les cistes de forma trapezoidal del Collet (Su), de Bullons (Riner) i de la Guàrdia (Santa Susanna) la primera era intacta i s'hi van trobar les despulles de divuit individus amb els cranis molt ben conservats (dolicocèfals i braquicèfals); un dels últims sembla trepanat i un altre amb restes de sageta de bronze clavada a un temporal; prop del mateix, fragments de làmines de bronze (segons anàlisis) a més de restes d'un vas a mà i de fragments d'altres. Les altres dues cistes estaven quasi destruïdes, però encara hi sortí a la de Bullons un vas sencer de tipus argàric ben característic, una perla d'ambre i restes d'una altra; i a la de Santa Susanna, un anell i un botó de bronze.

Sepulcres megalítics de l'Empordà (Gavarres) (1919). — En ells, la pobresa de les troballes (sols fragments de ceràmica a mà degut a haver estat violats tots), no permet fer conclusions cronològiques. En quant a llur tipus es pot dir que es tracta d'un grup de cistes.

Roses : Dolmen del Puig de la Sureda de la Maró (1916). — És un sepulcre de planta trapezoidal. Era buit en excavar-lo.

Altres tipus de sepulcre. — *Necròpolis de Vilassar* (1918). — Hi fou excavat un sepulcre descobert amb posterioritat a la data de la publicació de l'últim *Anuari* en el qual es publicaren els abans descoberts. És, com aquells, una fossa amb una pedra dreta posada a manera d'estela i s'hi trobà un esquelet ajagut i a més un punxó d'os i un ganivet de sílex.

Han estat visitats també un menhir inèdit de Botarell; foren reconeguts els megalits ja excavats següents : cistes (de la Serra de l'Arca i del Mas del Boix al Baix Montseny), les galeries cobertes de Puig ses Lloses (Folgaroles) i de la cova d'En Dayna (Romanyà de la Selva), comprovant-se les plantes i estudiant-ne llur tècnica, així com també s'han estudiat els objectes recollits en les exploracions dels megalits del Baix Montseny i alguns altres del Museu de Vich i de la comarca de Solsona, explorats pel Museu d'aquesta última localitat.

S'han estudiat també les troballes dels sepulcres de tipus no megalítics de la Masia Nova de Vilanova i altres de la comarca de Solsona.

Segons els resultats obtinguts en aquestes excavacions i estudis fets, pot avui sistematitzar-se d'una manera clara el nostre coneixement del neolític i eneolític de Catalunya, seguint llur evolució paral·lelament en tres cultures que viuen juxtaposades, cada una en el seu terreny propi, i que són : *a*) la pirenaica, o sia dels megalits, ocupant tot el N. de Catalunya; *b*) la de les coves dels massissos centrals de la província de Lleyda, estretament relacionada amb la civilització de les coves del centre de la Península i amb infiltracions vers el territori de *c*) la tercera cultura de Catalunya, o sigui la de la costa meridional, el fenomen característic de la qual són els sepulcres no megalítics, estretament emparentats amb la civilització del S. E. d'Espanya i que per la seva part arriben fins a un cert lloc de l'interior de Catalunya (comarca de Solsona) on es troben les fronteres de les tres cultures en qüestió.

Plena Edat del Bronze. — Les troballes d'aquesta edat continuen essent escassíssimes a Catalunya. Ultra les cistes de la comarca de Solsona esmentades i que, com s'ha dit, representen una continuació dels megalits fins als començos de l'Edat del Bronze, s'han recollit alguns notícies de noves troballes de destrals de bronze (Oix, Collsacabra, Ripoll).

Estacions de l'Edat del Bronze a Mallorca. — Les investigacions de l'Institut han tendit a l'aclariment dels problemes de la

prehistòria baleàrica que fins ara constituïen un veritable misteri per falta d'excavacions; podent dir-se que les campanyes d'excavació fetes pel Servei, són (amb la sola excepció d'una naveta i un poblat excavats a Menorca per D. Antoni Vives, professor de la Universitat de Madrid) l'única investigació que s'ha fet a les Balears a base d'excavacions metòdiques.

El primer resultat ha estat el descobriment de l'existència d'una cultura argàrica, o sia de començos de l'Edat del Bronze, ben caracteritzada per la ceràmica típica amb formes argàriques i en un cas amb un punyallet triangular de bronze (cova de Vernissa). Aquesta cultura apareix en coves d'inhumació i cremació de les quals s'han excavat fins ara les de Vernissa a Santa Margarida (1916), del Confessionari dels Moros (Felanitx, 1916), de Gaietà Gran (La Pobla, 1919) i de Sant Julià (Lluchmajor, 1919). Després d'això poden filiar-se com a argàrics alguns vasos mallorquins dels quals es desconeixien les circumstàncies de les troballes i que es conserven en els Museus de Madrid, de Palma i en altres col·leccions particulars.

Un altre resultat important de les investigacions de la Prehistòria de Mallorca el constitueixen les excavacions dels llocs que a continuació s'anomenen i que es poden agrupar dintre de la civilització anomenada dels Talaiots i Navetes, la qual, segons les troballes fetes en aquells, pot definitivament datar-se en l'avançada Edat del Bronze fins als començos de l'Edat del Ferro. Amb això cauen per complet les teories antigues que volien relacionar els talaiots i navetes amb els monuments megalítics o donar-los una data molt remota. Els monuments excavats fins ara són els següents :

Talaiots : d'es Rafal i d'es Velar (Santa Eugènia, 1916), dels Antigors (Les Salines, 1916), Talaià Joana (Les Salines, 1918).

Navetes : del Mitjà Gran (Les Salines, 1916). Vegi's lám. IV, figs. 1-4.

Poblats o restes d'habitació : Capocorp Vell (1918-1919) (inacabat), Son Julià (1917) i les habitacions del Pedregar (1918), totes de Lluchmajor.

Cova de S'Atalaia (Santa Margarida, 1916).

En ço que es refereix a l'arquitectura de les esmentades es-

tacions resulta de gran interès el sistema constructiu i la disposició dels poblats de Son Julià i de Capocorp Vell, els quals formen curiosos conjunts de construccions fetes amb parets molt robustes i amb departaments de plantes ovals o quadrades, pertanyent al conjunt del poblat de Capocorp Vell dos talaiots quadrats.

Respecte la destinació d'aquests monuments sembla confirmar-se que les navetes són exclusivament sepulcres, mentre que els talaiots, els quals solen sempre formar part d'un complex d'edificacions (poblat), serviren a la vegada d'enterrament a la part inferior i d'habitació a la superior.

Els altres talaiots (de planta rodona), la naveta molt destruïda del Mitjà Gran i les habitacions del Pedregar no ofereixen cap particularitat.

En ço que es refereix a la cultura d'aquests monuments, la ceràmica, quan estigui acabada de reconstruir, podrà oferir un interessant material d'estudi, semblant en part derivada per evolució de certes formes argàriques que a Mallorca constitueixen un curiós fenomen local (p. ex., certs vasos cònics amb un apèndix a manera d'ansa, procedent dels vasos cònics dels talaiots) i confirmant-se ço que es dedueix de l'estudi del material existent als Museus i col·leccions referent a la diferència de la ceràmica de Mallorca respecte a la de Menorca, no trobant-se a la primera les decoracions, que abunden en canvi a Menorca (carteles amb incisions dels vasos cònics de doble fons).

A part de la ceràmica és escàs el restant material trobat. Gairebé es redueix a punxons d'os que apareixen en diversos llocs i a les següents troballes d'objectes que permeten certes deduccions cronològiques:

Cova de S'Atalaia (Santa Margarida). — Dues destrals de bronze planes, sense vores sortints i de tipus semblant a les argàriques, però de major grandària (llarg 15 i 11'6 cm.) i molt massisses, ço que fa suposar-les d'època més avançada.

Naveta del Mitjà Gran (Les Salines). — Cinc destrals de bronze molt semblants a les anteriors (llarg uns 14 cm.) dos anells massissos (diàmetre 9'5 cm.) dues escarpres (30'5 i 36'8 cm.) i un punyal de bronze amb empunyadura massissa (llarg 34'7 cm.).

Aquest últim confirma la presumpció que ens trobem en la més avançada Edat del Bronze i que a ella pertanyen les esmentades destrals, malgrat lo primitiu de llur tipus, puix la forma general d'aquell punyal (l'estrangulació del començ de la fulla i la forma de la mateixa emparentades amb els tipus d'espasa que preludien el tipus de l'espasa de bronze hallstättica) fan referència al quart període de l'Edat del Bronze, durant el qual comença d'introduir-se el ferro al Mediterrani i que sol ésser datat vers la fi del segon milenni abans de J. C. Vegi's lám. IV (1-4).

Talaia Joana (Les Salines) i poblat de Son Julià (Lluchmajor). — En ambdues estacions s'hi trobaren a més de la terrissa pròpia de la cultura dels talaiots objectes de bronze i de ferro: de bronze, a la talaia Joana, dos puntes de llança (una a l'interior, i una altra entre les runes de fora la porta) i al poblat de Son Julià un espill; de ferro, a l'última estació n'hi sortiren restes informes, però a la talaia Joana s'hi trobà un punyal de forma triangular fet d'aqueix metall.

Primera Edat del Ferro. — Necròpolis de Can Misert (Terrassa) (1918). — Excavats ambdós costats de la carretera, en fer la qual s'havien trobat els sepulcres d'on sortiren els vasos conservats al Museu de Vich, fou descoberta encara una cinquantena de sepulcres d'incineració consistents en clots, al fons dels quals dipositaven els vasos amb les cendres dels morts o amb ofrenes, tapant després els clots amb terra. Els sepulcres no guarden cap ordre regular. Els vasos estan tapats per tapadores de terrissa en forma de plat o bé per pedres planes, i tenen generalment ornaments de solcs formant acanalats al coll del vas o meandres i altres motius geomètrics en una zona immediata al coll. Les formes es relacionen amb les del grup més antic de les necròpolis hallstättiques de Catalunya, o sigui amb les de la Punta del Pi, de Vilars i de Sabadell: generalment cada sepulcre no conté sinó el vas i les cendres. Excepcionalment hi sortí un punxó d'os i diversos anells de bronze.

Colonització grega. — Roses. — L'estiu de 1916 fou feta una excavació de prova a la plaça d'armes de la fortalesa.

Sortiren alguns fragments de ceràmica de figures roges i altres campanians, terra sigillata i ceràmica ordinària romana molt abundant, sense senyals d'estratificació: aquests treballs han prosseguit l'any següent per compte de la Junta de Museus, amb resultats dubtosos.

Colonització cartaginesa d'Eivissa. — A més de alguns adquisicions d'objectes típics de la necròpolis del Puig des Molins, fou estudiada la disposició dels sepulcres, podent-se precisar alguns detalls interessants referents a la col·locació de les ofrenes i a la relació de determinats grups de troballes amb altres.

Civilització post-hallstättica. — *Necròpolis de Peralada.* — El material que d'aquesta necròpolis, excavada des de fa molts anys, es troba en el Museu del Castell de Peralada, i que ha restat inèdit a excepció de curtes referències, les quals no permetien formar idea de ço que fos, fou estudiat en 1916, comprovant que representen l'única prova per ara de l'existència a Catalunya de la civilització post-hallstättica de la segona Edat del Ferro, que abunda al S. de França i al centre de la Península, en el territori ocupat pels celtes (necròpolis de les províncies de Sòria i de Guadalupe) i que contrasta vivament amb la civilització ibèrica contemporània. Conté espases d'antenes (vegi's fig. 8), diverses puntes de llança, soliferrereus i altres objectes de ferro, tanques de cinturó de bronze, amb tres pues com les que abunden al centre d'Espanya i al S. de França i que arriba fins a Empúries, una fíbula de transició dels tipus hallstättics als de La Tène, i ceràmica a mà i a torn de formes també emparentades amb les dels llocs citats. La data de Peralada pot ésser fixada ara vers la fi del segle IV abans de J. C., i pot ésser considerada com a testimoni d'una infiltració d'elements de l'altra part del Pireneu.

Fig. 8
(1/4) apr.
Ferro

Civilització ibèrica. — En l'estat actual de les investigacions, sembla cosa clara que cal distingir a Catalunya

una civilització de la costa i una de l'interior i dintre de cada una dos períodes, corresponent als segles v-iv el primer, i del fi del iv a la romanització (fi del segle iii) el segon.

Civilització ibèrica de la costa. — Dels períodes més antics de la civilització de la costa (segles v-iv) sembla ésser-ne molt escàs el rastre i les investigacions de l'Institut no han aportat encara noves dades a son coneixement. Sols s'han revisat les coses ja conegudes, i semblen encaixar perfectament dintre d'ell les poques troballes existents, com el vas de l'Aigueta i fins les muralles anomenades ciclòpiques de Tarragona. Per a tot això assegura el marc cronològic la capa grega de les segles v-iv d'Empúries.

El coneixement del període següent (iv-iii) que representa una decadència dels tipus ibèrics pròpiament dits (ceràmica pintada) i una adopció en canvi de gran nombre d'elements forasters (ceràmica hel·lenística, tipus de La Tène II) s'ha pogut precisar notablement, amb l'excavació del poblat de Puig Castellar, de la necròpolis de Rubí i del forn de ceràmica ibèrica de Fonscaldes per una part, i per altra amb la revisió del material de la necròpolis de Sant Feliu de Guíxols i altres.

Puig Castellar. — Feta donació a l'Institut per D. Ferran de Sagarra del terreny que ocupa l'estació, juntament amb les troballes procedents de les seves excavacions, des de fi de 1919 es prossegueixen les excavacions que confirmen els resultats obtinguts pel Sr. Sagarra, ressaltant la pobresa de la ceràmica ibèrica a torn generalment sense pintures, trobant-se al costat d'ella ceràmica grollera feta a mà, amb senzilles decoracions de cordons amb impressions digitals o incisions i relativa abundància d'objectes hel·lenístics (ceràmica campaniana de vernís negre brillant o vasos grisos i rogencs, les figuretes de terra cuita ja conegudes) i de La Tène II (espases, fíbules). La cultura de Puig Castellar s'ofereix avui per altra part com un perfecte paral·lel de la de la necròpolis de Cabrera de Mataró.

Necròpolis de Rubí (1918-1919). — Aquesta necròpolis constituïda per sitges de forma ovoïde obertes en el sòl i que degueren tapar-se amb una pedra plana, representen el mateix tipus que els enterraments de Sant Feliu, Caldetes i qualques altres

insuficientment publicats, per la qual cosa era difícil encaixar-los en un sistema general. Les sitges representen sepulcres d'incineració contenint restes de nombrosos individus, i es seguien obrint fins als començaments de l'època romana. A les sitges amb material ibèric hi surt en general el mateix que a Puig Castellar, essent-hi la ceràmica pintada també escassa i de decoració geomètrica senzilla, acabant-ho de datar monedes emporitanes.

L'excavació de Rubí i la comparació amb el material de la necròpolis de Sant Feliu ha permès arribar al resultat que totes aquestes estacions representen un tipus de sepultura ibèrica molt estès per la costa catalana com també per l'altra banda del Pirineu (necròpolis d'Ensérune, prop de Béziers), i que, com Puig Castellar i Cabrera de Mataró, s'encaixen molt bé en el temps que representa la capa hellenística d'Empúries en la qual els objectes grecs estan associats amb ceràmica ibèrica de decoració pobre (motius geomètrics), havent desaparegut les belles decoracions semblants a les del S. E. d'Espanya i freqüents a la capa grega anterior.

Forn de ceràmica ibèrica de Fonscaldes (en curs d'excavació). — Hi ha sortit la forn, feta no de rajoles ni de pedra, sinó tallada en el marge i revestida de fang que amb la cocció ha format una mena d'enlluït. Prop d'ell sortiren acumulacions de ceràmica (probablement de residus de la fabricació) amb gran quantitat d'exemplars de vasos d'un nombre limitat de tipus, alguns mal cuits o deformats per una cocció defectuosa. El forn fou obstruït en l'època romana amb trossos de *dolia*. La decoració de la ceràmica és molt semblant a la de l'Urgell, però més pobra, malgrat Fonscaldes estigui situat encara prop de la costa, per la qual cosa aquesta estació sembla enllaçar les dues varietats catalanes de la cultura del segon període ibèric.

Civilització ibèrica de l'interior. — S'ha pogut comprovar l'existència de dos nuclis importants de cultura, un al N. de l'Ebre (Urgell) i l'altre en el marge S. de dit riu, en relació amb la veïna cultura ibèrica de l'Aragó, en la qual s'ha arribat a positius resultats que permeten establir sobre bases fermes la cronologia proposada en l'últim *Anuari* com a resultat de la primera campanya d'exploració de 1914.

Urgell. — Al nucli del N. de l'Ebre s'ha trobat una civilització contemporània del segon període de la costa (segles IV-III) amb els mateixos tipus hellenístics i de La Tène; però, en canvi, amb una gran abundància de ceràmica pintada amb decoracions riques que semblen continuar els tipus de la costa i del S. E. d'Espanya dels segles V-IV, paral·lelament al floriment de la decoració pintada dels vasos d'Aragó (Calaceit, La Zaida) i de Castella (Numància) també del mateix temps (IV a III a Aragó i III a II a Numància), però conservant l'art de l'Urgell una curiosa i ben caracteritzada personalitat.

El representant millor d'aquesta cultura és el poblat del Tossal de les Tenalles de Sidamunt, excavat en 1915, oferint un paral·lel d'ell el del Tossal del Mort de Tàrrrega (excavat també en 1915) i el de Tornabous (sols visitat recentment). La continuació de la cultura ibèrica de l'Urgell en plena dominació romana i mostrant la decadència de l'art ibèric ric, que desapareix per a restar sols les decoracions senzilles geomètriques semblants a les de la costa del segon període, es pot observar en el poblat de Fogonusa (Sant Martí de Maldà) (excavat en 1915).

El S. de l'Ebre i el Baix Aragó. — El territori de la Ribera de l'Ebre (comarca de Gandesa), en el qual fou excavat el poblat de la Gessera en 1914, forma una unitat amb el veí Baix Aragó en el qual s'han fet campanyes d'excavacions i exploracions tots els estius des de 1914 excavant-s'hi diversos poblats i sepultures dels termes de Massalió, Calaceit i Cretes i reconeixent-s'hi altres estacions dels termes de Casp, Xiprana, Alcanyis, etc., fins a la regió de La Zaida i Albalate.

Sembla avui quelcom ja fermament establert que al Baix Aragó i llocs veïns hi ha un primer període (segles V-IV) representat pels poblats de les Escodines baixes i les Escodines altes de Massalió (excavats en 1915-1916), Sant Cristòfol de Massalió (1916), el Tossal Redó (1916) de Calaceit i el Vilallong (1915) també de Calaceit, així com per quelques altres no excavats encara i per nombroses sepultures d'incineració en caixes fetes amb lloses primes o amb paret sota un túmul, de tots els termes esmentats i que s'han anat excavant des de 1915. En aquest període a penes si hi ha ceràmica a torn pintada que s'introdueix a poc a

poc, florint-hi en canvi la decoració en relleu, incisa o pintada en la ceràmica feta a mà, faltant també els tipus d'importació grega i de La Tène i existint en canvi nombrosos contactes amb la cultura cèltica del centre d'Espanya i que es manifesta en els tipus de fibules i bracelets de bronze i fins en les formes de la ceràmica. El mateix tipus de cultura es comprovà en el poblat de Xiprana (1916). En 1917 es tingué ocasió de recollir les troballes i de reconstruir les circumstàncies en què es feren, d'un sepulcre de Salzadella a les muntanyes de l'alta província de Castelló i que ens mostra aquesta mateixa civilització (que tant contrasta amb l'esplendorosa contemporània del S. E. i de la costa de la península), arribant fins a les muntanyes de la costa del regne de València.

Un període de transició al següent període que cal datar vers la fi del segle iv el caracteritzen els poblats d'El Piuró del Barranc Fondo (Massalió) (excavat des de 1917 a 1919) i el de Les Ombries (Calaceit) (no excavat del tot encara) i amb els quals es pot agrupar ja definitivament el de la Gessera (excavat en 1914). En aquest període veiem com va perdent-se la ceràmica a mà decorada i obrint-se pas la feta a torn pintada que cada volta és més abundant. Altres poblats d'aquest grau s'han visitat al Mas del Llaurador, Cretes (La Mirabeta) i Valljunquera.

Del segon període d'apogeu de la cultura ibèrica del Baix Aragó (segle iii) n'és típic el poblat de Sant Antoni de Calaceit (1915, 1916, 1919) amb els seus notables detalls arquitectònics, i gran abundància de ceràmica a torn pintada, entre la qual es troba una interessant representació humana que estableix un cert parentiu de l'art de Calaceit amb el de Numància (vegi's figura 8). S'hi troben tipus de La Tène (espases, fibules) coexistent amb els hellenístics (ceràmica de vernís negre brillant). Del mateix període són els poblats visitats en 1916 de Vall del Tormo (La Torre Cremada) i Casp (en un dels quals el de Palermo de Casp s'hi trobà una estela amb gravats de llances i d'un guerrier a cavall), així com els ja coneguts d'Alcanyíç, La Zaida, Azaila i Albalate.

Altres treballs referents a l'època ibèrica. — A més dels esmentats que poden agrupar-se d'una manera sistemàtica se n'han

fet d'altres, visitant quelques estacions a Capsanes, Sabadell, Comarca de Solsona, Alcanà (província de Castelló), així com al Baix Aragó, i s'han recollit notícies d'altres llocs on han tingut lloc troballes i que han d'ésser visitats.

Fig. 9. — Fragment de terrissa de Sant Antoni de Calaceit

Època romana. — Tarragona. — L'estiu de 1919 es va iniciar una investigació de Tarragona, començant per situar en un plànol les restes actualment visibles i completant-ho amb les coses destruïdes, però fàcils de situar amb certesa. Al mateix temps es començà d'excavar el lloc del teatre, on hi sortiren quelques restes arquitectòniques (capitells corintis, una ara) i algunes estàtues.

Forn de ceràmica de Sant Martí Sarroca (1917). — És un

forn de doble fornal, molt ben conservat i que sembla que serví per a coure àmfors ordinàries. S'agrupa amb els anteriorment descoberts de Sabadell (per a àmfors també) i de Sorba a la comarca de Solsona (per a terra sigillata).

L'època romana a les Balears. — A més d'excavar les necròpolis de diferents moments de l'època romana a la Garrotxa (1916), a Sant Antoni d'Eivissa (1916) i a Can Gabino de Formentera (1916) i l'habitació dels Antigors (Les Salines) (1916) s'han excavat també diverses coves sepulcral de cremació (Coves d'es Morro de Manacor, 1916; Coves de Son Julià a Lluchmajor, 1917; Cova de S'Aubereiet de Campanet, 1919; Cova Monja de Biniali, 1918; Cova de Son Dalabau i de Son Cresta de Lluchmajor, 1919), que han donat a conèixer una curiosa varietat local de la civilització romana en la qual es barregen els elements de cultura pròpiament romans amb tradicions indígenes procedents d'èpoques més antigues. Mercès a aquestes investigacions (principalment als resultats obtinguts a la Cova Monja de Biniali i a les Coves de Lluchmajor) ha estat possible distingir clarament la ceràmica a mà indígena de l'època romana de la d'igual tècnica dels temps dels talaiots que en tractar-se de troballes sense circumstàncies conegudes es solia confondre per la llur semblança. Un altre resultat important és el de poder desglossar de la cultura dels talaiots certs objectes que abans es creia que hi pertanyien i que ara s'ha comprovat que surten exclusivament en estacions romanes, com són les colomes de bronze i les peces de plom comparades a pells de brau o a altres que es tenien per objectes d'influència egea, i que ara surten en grans quantitats i de formes molt variades a les coves romanes. Així mateix, després de les nostres investigacions, sembla que cal considerar els famosos caps de brau de bronze de Costig, tinguts per un altra mostra de la influència cretesa, com d'època romana, puix el tipus de l'habitació en què foren trobats i el material que els acompanyava és idèntic al de les esmentades estacions excavades en les campanyes de l'Institut.

TREBALLS COMPLEMENTARIS DE LES EXCAVACIONS. — Per completar l'estudi de la Prehistòria i Arqueologia de Catalunya s'ha

constituït un repertori de fotografies del material que no és al nostre Museu, havent-se fet estudis a diferents Museus i col·leccions particulars (Museus de Girona, Tarragona, Solsona, Vich, Lleyda, Olot, Sabadell, Manresa, Terrassa, Sant Feliu de Guíxols i Vilanova; Col·leccions Vidal, Cazorro, Bonsoms, Maspons, de Barcelona; Sala, de Vich; Bosch, de Sant Martí de Pallerols; Camps, de Guissona; Cama, de Romanyà de la Selva).

Complement de tot això és un inventari de les estacions arqueològiques i troballes conegudes de Catalunya, que és una de les primeres tasques realitzades i que és complet en la part de Prehistòria.

Una valuosa col·laboració a les tasques del Servei s'ha obtingut amb l'encàrrec rebut pel director del mateix d'organitzar la Secció de Prehistòria i Arqueologia clàssica del repertori d'Espanya històrico-artística a l'Exposició de Barcelona. En aquests treballs ha col·laborat també la resta del personal del Servei, així com altres senyors. Així s'han pogut obtenir importants materials de comparació de la resta de la península ibèrica, sovint inèdits. Està actualment en curs un inventari de les estacions i troballes de la península, i s'han fet maquetes d'estacions i monuments típics, així com reproduccions d'objectes interessants en poder d'altres Museus o de particulars. Les maquetes de coses catalanes fetes fins ara són les següents: La roca pintada de Cogul (el tros de les pintures de grandària del natural i el conjunt de la roca, a 1 : 10), galeria coberta de Romanyà de la Selva (1 : 25), talaiots de les Salines (1 : 25), i de Lluchmajor poblats de l'Edat del Bronze de Son Noguera dels Freres i Son Julià de Lluchmajor (1 : 25), talaiots quadrats i restes de poblats de Capocorp Vell (1 : 25), poblats del Tossal Redó i de Sant Antoni de Calaceit (1 : 100), dos tipus de sepulcres de la cultura ibèrica del Baix Aragó (1 : 10), necròpolis ibero-romana de Rubí (1 : 25), forn de ceràmica ibèrica de Fonscaldes (1 : 10) i forn de ceràmica romana de Sant Martí Sarroca (1 : 10), estant en preparació la de la ciutat grega d'Empúries (1 : 100).

El material arqueològic obtingut en les investigacions del Servei, ha estat exposat al Museu de Barcelona degudament

ordenat, havent-se procedit també a ordenar la resta del material de la Secció corresponent, no propietat del Institut, excepte les excavacions d'Empúries, que ja havien estat objecte de treball pel personal del Museu. Avui la Secció antiga d'aquest ocupa en el primer pis de l'edifici sis sales (incloent-hi la d'Empúries) en les quals es distribueix el material de la manera següent:

I (rotonda). Edat de la pedra, del bronze i del ferro (l'espai d'aquesta Secció és insuficient i s'està estudiant la manera de trobar un lloc per a estendre'l).

II. Sala ibèrica.

III. Galeria anexa a la sala ibèrica : Civilització cartaginesa d'Eivissa.

IV. Empúries.

V. Galeria anexa a la sala d'Empúries : Objectes comparatius de ceràmica grega i objectes etruscos.

VI. Segona galeria anexa a la sala d'Empúries : Època romana.

PLA DE TREBALLS ULTERIORS.— Després del que ha estat realitzat i tenint en compte els problemes la investigació dels quals sembla més interessant, cal proposar com a finalitats a perseguir i mitjans per aconseguir-les, el següent:

I. Una investigació sistemàtica de les coves i abrics de la regió de Capellades sembla que podria donar alguna llum per aclarir el nostre paleolític, esperant que altres descobriments facin conèixer nous nuclis d'aquella civilització.

II. Per a l'estudi del nostre neolític i eneolític, cal emprendre sistemàticament, no parant fins que s'hagin exhaurit les estacions conegudes o que es vagin descobrint, el següent:

a) *Les Coves*. — Convé seguir les investigacions actualment pel nucli de coves de la costa empordanesa (cova dels Óssos de Torroella de Montgrí i altres), que segurament confirmaran el que es pot sospitar després de l'excavació de la cova de Can Sant Vicens de Sant Julià de Ramis, ço és, que en aquelles comarques la cultura que apareix a les coves està més en relació amb la dels megalits que amb la dels altres nuclis de coves dels

massissos del centre de la província de Lleyda i de la Catalunya meridional, que més tard caldria seguir estudiant.

b) *Els monuments megalítics.* — Malgrat la major part estiguin molt mal conservats, sempre s'hi sol trobar quelcom que permet incorporar noves dades al resultat general de la investigació i contribueixen a l'aclariment de llur problema, un dels més interessants de la Prehistòria. A més, aquesta investigació és d'extraordinària urgència, puix cada dia que passa estan més en perill d'ésser destruïts o excavats fraudulentament.

Actualment convindria començar per l'estudi dels del Pireneu gironí (regió d'Espolla i del Cap de Creus), coneixent-se ja bastant bé la cultura representada pels dels nuclis del Pireneu, de les muntanyes del N. de la província de Lleyda, del Montseny i de les Gavarres.

c) *Sepulcres no megalítics.* — Caldria comprovar les dades i eventualment excavar els que amb seguretat es descobririen a la regió de les Piles de Vallfogona, del Riucorp i del Montsant (on se n'han descobert i citat diverses vegades).

III. En defecte de notícies referents a l'Edat del Bronze de Catalunya i que sols la casualitat pot aportar, cal amb especial interès seguir l'estudi dels monuments de les Balears, a ésser possible fins llur complet exhauriment. Així seria possible, a més d'obtenir un copiós material, aconseguir dades de capital importància per al coneixement de la cultura dels talaiots, i a ben segur que es podria precisar millor ço que fa referència a l'estudi de les formes arquitectòniques i sobretot als començos i acabaments de la cultura en qüestió, veient si, com sembla avui, és una transformació de la cultura argàrica que continua amb una lenta evolució fins a l'avançada Edat del Bronze.

IV. Cal revisar les notícies sobre les necròpolis de la primera Edat del Ferro, havent-se d'aclarir el referent a la possible existència d'una necròpolis semblant entre Roses i Palau.

V. Respecte a l'època ibèrica de Catalunya, cal seguir abans que tot les excavacions de Puig Castellar en relació amb les quals caldria més endavant revisar ço que és conegut de la necròpolis de Cabrera de Mataró i les notícies referents a altres estacions que s'han assenyalat a la costa. A l'inte-

rior caldria reempendre l'estudi de la cultura ibèrica de l'Urgell i de la Sagarra, començant-lo per l'excavació del poblat de Tornabous.

VI. L'estudi sistemàtic de la cultura ibèrica del Baix Aragó en les immediacions de Calaceit és quelcom a seguir fins al seu exhauriment i abans d'empendre altres treballs en la regió, car en dites localitats un feliç atzar fa que gairebé cada poblat pertanyi a un sol moment de l'evolució ibèrica, diferent del d'aquells a què corresponen els altres. Amb això l'estudi de la cultura ibèrica de la regió de Calaceit és preciós per a la cronologia ibèrica general, en defecte d'estacions amb estratigrafia, ço que per ara sembla difícil de trobar. Ultra l'acabament del poblat de Sant Antoni, caldria excavar els de la Mirabeta i Els Castellans que semblen de la transició del segon període, i els de Les Ombries i el Mas de Madalenes que il·lustren segurament el començ del segon període al qual pertany Sant Antoni.

VII. La investigació de l'època romana té de partir, a més d'altres treballs secundaris, de l'estudi de Tarragona, del qual cal esperar grans resultats.

P. BOSCH GIMPERA

Abril de 1920.

CONVERSES FILOLÒGIQUES

XIX. — En l'imperatiu dels verbs pronominals, la primera persona del plural, *rentem*, s'adjunta el pronom *nos* (*rentem-nos*), i la segona persona del plural, el pronom *vos* (*renteu-vos*). En ambdues combinacions la llengua parlada sol reemplaçar el pronom (*nos* o *vos*) per la síl·laba *ze* dient *rentemze* en lloc de *rentem-nos* i *renteuze* en lloc de *renteu-vos*.

L'explicació d'aquest *ze* és la següent. Els pronoms *nos* i *vos* units respectivament a una primera o a una segona persones del plural de l'imperatiu, es redueixen a la seva última lletra (*s*) quan a la combinació d'ells amb l'imperatiu ve a adjuntar-se un segon pronom. En lloc de *rentem-nos-el* i *renteu-vos-el*, es diu *rentem's-el* i *renteu's-el*; la combinació és així encurçada d'una síl·laba i de sobresdrúixola esdevé esdrúixola. L'element '*s*' d'aquestes combinacions és naturalment pronunciat *z* com tota *s* final de mot en enllaçar-se amb la vocal inicial del mot següent. D'aquests *rentem's-el* i *renteu's-el* (pronunciats *rentènz-el* i *rentèuz-el*) hom ha tret per sostracció del segon pronom (que hom ha cregut ésser *l*) *rentemze* i *renteuze*.

Aquests *rentemze* i *renteuze*, fills d'una falsa separació dels elements de *rentem's-el* i *renteu's-el* (*rentem-ze-l*, *renteu-ze-l*), han estat introduïts en la llengua escrita donant lloc a grafies com *rentem-se* i *renteu-se*!

Aquestes grafies són absurdes. ¿No s'adonen els que les adopten que, no essent *-se* altra cosa que el pronom reflexiu de tercera persona, no pot adjuntar-se a una primera ni a una segona persona? És tan absurd d'escriure *renteu-se* per *renteu-vos*, com ho fóra de substituir *asseu-se* a *asseu-te*.

XX. — En l'afixació dels pronoms *nos* i *vos* al verb són comeses, avui encara, faltes imperdonables. Una d'elles és la que consisteix a reemplaçar *nos* i *vos* per *se* darrera la primera i la segona persones del plural de l'imperatiu : les combinacions del llenguatge vulgar *rentemze* (ço és *rentem-nos*) i *renteuze* (ço és *renteu-vos*), transportades al català escrit, han donat lloc a les grafies *rentem-se* i *renteu-se*; la síl·laba *ze* ha estat identificada amb el pronom reflexiu *se* (sense considerar que la grafia *se* no correspon a la pronúncia *ze*). Però aquesta substitució de *se* a *nos* o a *vos* és ben fàcil d'evitar si es pren esment que el pronom reflexiu *se* no pot ésser mai adjuntat a un verb que està en primera o en segona persona : darrera d'un *rentem* (primera persona) o d'un *renteu* (segona persona) no pot, doncs, afixar-se mai el pronom *se*. En un verb reflexiu com *rentar-se*, la forma d'imperatiu *rentem* ha d'anar acompanyada de *nos* (*rentem-nos*), la forma *renteu*, de *vos* (*renteu-vos*); *nos* i *vos* que poden reduir-se a 's (per exemple, en *rentem's-el*, *renteu's-el*), però mai canviar-se en *se*.

Els dos pronoms *nos* i *vos* es troben encara canviats en *se* darrera l'infinitiu. Aquí les grafies errònies s'expliquen per l'existència, en el llenguatge vulgar, de combinacions com *miranze* per *mirar-nos*, i *mirauze* per *mirar-vos*. Com en el cas de *rentem-se* i *renteu-se*, aquí també la síl·laba *ze* ha estat identificada amb el pronom reflexiu; però, encara més, la mateixa forma verbal ha estat afectada per la falsa interpretació d'aquell *ze*. *Mirauze* (ço és *mirar-vos*) ha estat escrit *mirau-se* : la *u* del pronom *us* ha estat atribuïda al verb i separada, per un guionet, de la *s*! *Miranze* ha estat escrit *mirant-se* : la *n* del pronom *ns* ha estat atribuïda al verb i l'infinitiu ha estat interpretat com un gerundi!

XXI. — Repetim la regla a seguir quan tractem d'afixar un pronom feble a un verb acabat en consonant o *u* : Sense introduir cap modificació al verb, unir-li, mitjançant un guionet, la forma plena del pronom. Exemple : *rentar-se*, *vestir-me*, *mirant-te*, *llevem-nos*, *alceu-vos*, *pren-lo*, *ajeu-los*, *mengeu-ne*.

En la llengua parlada són freqüents les derogacions a aquesta regla. En una altra conversa n'havem assenyalades tres d'ad-

missibles, almenys en l'estil familiar : *porta'ns-el* per *portar-nos-el*; *coneixe-la* per *conèixer-la*; *anem's-en* per *anem-nos-en*. Així com els anglesos escriuen, segons les ocasions, *you'll*, *'tis*, *'twas*, etc., o *you will*, *it is*, *it was*, etc., nosaltres podem molt bé admetre *porta'ns-el* *anem's-en*, etc., (formes familiars) al costat de *portar-nos-el*, *anem-nos-en*, etc. (formes literàries).

Però, en la majoria dels casos, les combinacions que constitueixen una derogació a aquella regla no són en absolut admissibles, i això fa precisa la coneixença de la dita regla. Amb la seva aplicació rigorosa evitaríem, en efecte, multitud de combinacions defectuoses, malauradament freqüents encara en la llengua escrita actual.

Cal reconèixer, però, que en alguns casos, raríssims, l'aplicació de la nostra regla dóna combinacions que, encara que correctes, són de difícil adopció, almenys actualment, tals com *fug-hi*, *rep-ho*. Però, àdhuc en aquests casos, fóra potser preferible que en lloc de renunciar a les combinacions correctes, hi admetéssim una pronunciació anòmala de l'última consonant del verb que les fes compatibles amb llur pronúncia habitual (*fug-hi* pron. *fugi* i no *futgi*, *rep-ho* pron. *rebo* i no *repo*).

POMPEU FABRA

BALLETS POPULARS DE CATALUNYA

LA BOLANGERA

És aquest el ballet tipus de la família que es caracteritza en la forma de rodona o sardana. És ell indubtablement un derivat de les *Brandes*, que constituïren una nombrosa varietat d'aquest aspecte del ballet, o sigui del nostre típic i popularíssim *Ball rodó*, que tant crèdit i extensió alcançà a les darreries de l'Edat mitjana, ballets tots ells que poden ésser considerats com una continuació dels anomenats *Caroles*, que obtingueren una vida tan exuberant i tant elevat lloc ocuparen en tota mena de festes durant les primeres centúries de la susdita època medieval.

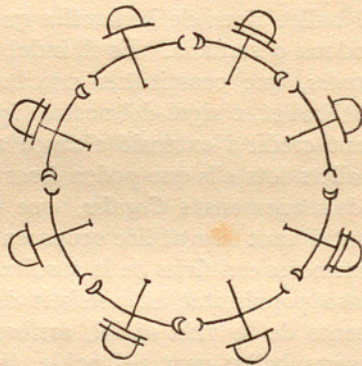
La seva intensa popularitat ha persistit de faisé extensiva en tots els estaments de la vida social, arribant a ésser dansa cortisana i a l'ensem ballet usat pel poble, fins a esdevenir a convertir-se en una simple ronda infantil. Per a alcançar aquesta darrera aplicació, ha estat molt afavorida, perquè sempre ha anat acompanyada del cant, si bé la lletra, que es conserva encara actualment, es troba mutilada i transformada pel pes del temps, però ella ha estat sempre una mena de símbol amb diferents caràcters i aspectes segons les èpoques o els llocs.

Clar que, segons l'exposat, serà un dels ballets del qual se'n trobaran major nombre de varietats, no variants, puix totes elles es presenten calcades en una mateixa pauta, de tal manera, que no es desfigura mai el seu tret típic i característic, el qual es manté sempre dins el ritme binari compost, podent-se'n dir que pròpiament és el que el determina, en tanta de manera, que perd tot el seu encís si es modifica o se l'hi aplica un temps binari simple.

Aquest ballet pertany a l'agrupament de danses que es presenten construïdes dins el gènere tant comú en el ballet popular

que es troba constituït per dos temes melòdics. Segons tenim explicat en anteriors descripcions, deduïm que ells ofereixen un origen d'extrema antiguitat; aquest, per les breus anotacions apuntades, pot constatar-se que no anem equivocats en la nostra opinió; ell està format per dos temes, ço és, un d'entrada que és el primer, i el següent és l'indicat per a l'execució de figures, o pròpiament el ballat.

El primer tema en aquest ballet s'executa invariablement sempre igual: les parelles es colloquen en rodona, el ballador,

Planta I

tenint amb la mà dreta l'esquerra de la seva balladora, i aguantant amb l'esquerra la dreta de la balladora de la parella veïna, procurant mantenir les mans altes aproximadament al nivell de l'espatlla de les balladores, condició que tenim ja indicada en altres explicacions, però que convé repetir per no ésser oblidada. Posades així totes les parelles, voltaran en direcció a la dreta o també a l'esquerra; però és preferible fer-ho en la primera de les susdites direccions per raó d'ésser més fàcil d'interpretar; no obstant, si es domina bé l'execució de les figures, el variar de direcció li dóna sempre una visió més atractiva, sigui en una o en altra, el que s'ha de procurar, és mantenir la posició del cos completament de costat, car de no fer-ho així resta

destruït del tot el caire de bellesa que ha de trobar-se i predominar en tota acció dansada.

Els balladors, en aquesta primera part, estaran col·locats segons mostra la planta I, i el moviment l'executaran de manera que a cada pas la cama esquerra creui per davant de la dreta i vagi envers aquesta direcció, havent d'efectuar un d'aquests moviments o passos durant l'execució d'un compàs de la música.

Observi's que la tonada musical comença en el temps nomenat dèbil, i en aquest instant el peu esquerre s'aixecarà de terra per posar-se en moviment, i una vegada alçat vindrà a caure per apoiar-se novament a terra al moment de començar a sonar el temps del compàs següent, dit fort, per a donar ocasió a què el peu dret, mentre dura aquell temps musical, pugui traslladar-se a la dreta, quedant a la terminació d'aquest temps els peus en posició apropiada per a repetir el mateix pas fins a vuit vegades, que són els corresponents als vuit compassos que constitueixen l'extensió musical de la primera part, formada ella per un anunciat o frase melòdica de quatre compassos, la qual es repeteix sense alterar-se ni poc ni molt, construcció aquesta que es troba repetida exactament a la segona part o caiguda.

Aital estructura és d'una tan extrema simplicitat, que indubtablement ajuda a testimoniar que aquest ballet és d'origen primitiu o molt antic; cert és que es troben altres variants de tonada aplicades a ell que es diferencien en part de tan simplícissima construcció, però això és degut tal vegada a què no són originàries, ans el contrari, aplicades a ell en època més moderna, a l'intent de què es presenti amb caràcter de major varietat.

Si els balladors són hàbils en la interpretació del pas explicat, podran executar-lo de manera que durant un moment poden restar en l'aire, puix quan el peu esquerre ha començat el moviment, el peu dret el segueix acompanyant-lo; cert que aquest no s'aixeca tan en l'aire com l'altre i es manté més aprop de terra, on s'apoya tot seguit després d'haver-ho fet el peu esquerre, per a poder donar a aquest un nou impuls amb el qual li sigui fàcil l'execució del pas següent. Per a interpretar-lo així completament saltat, cal posseir un veritable domini del moviment, puix del contrari no és possible practicar-lo bé i sense passar pel perill de caure,

per això si es tracta d'interpretacions realitzades per nens, cal contenir-los a canvi de procurar s'exercitin en el moviment de saber creuar bé les cames perquè el pas sigui fet de costat correctament.

Aquest moviment de costat es pot interpretar també mitjançant un pas obert de cames en lloc de creuar-les; és a dir, fer marxar primerament el peu dret envers aquesta direcció i el peu esquerre seguir-lo fins a juntar-se amb ell, ocupant en tot aquest

Fig. 1

moviment l'extensió d'un compàs de la tonada; però, com sigui que resulta poc estètic, revelant mal gust i manca d'habilitat, és convenient educar-se per a saber fer-lo de la manera descrita primerament. Excepcionalment podria fer-se ús del mode darrer, sols per a servir-se'n com a mitjà per a ajudar a la mainada d'aprendre de moure's completament de costat, puix que quan no es posseeix aquesta habitud, passa que en fer el moviment de sardana caminen de cara, tombant-se en aquesta posició, sigui a la dreta o l'esquerra, segons la direcció que segueixen, tal com es pot observar en la interpretació dels jocs cantats en forma de rodona, en els que van canviant la posició del cos en comptes de moure'l de costat. Resoldre aquest inconvenient és de veritable interès.

La fig. 1 presenta dues parelles vistes de cara fent el pas en direcció a la dreta, mantenint el peu dret apoiat a terra, i a la fig. 1 bis es veu la parella moure d'esquena en igual direcció, però en el moment de tenir tots dos peus en l'aire tal com s'ha explicat.

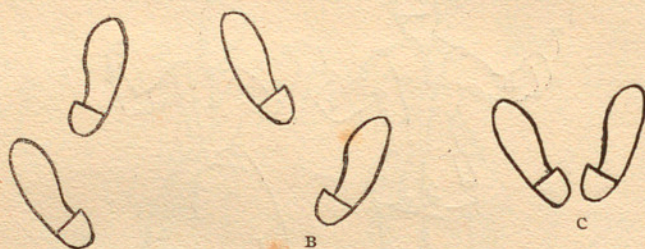
Finida la primera part, que ocupa la meitat de la tonada i que s'executa sempre igual, ve la segona que ompla l'altra meitat de la música, la qual s'interpreta de variades maneres, que poden

Fig. 1 bis

ésser sintetitzades en les següents. Serà apropiat començar-les per la que s'anomena «els Pilans», que seran fets alternant, una vegada pels balladors, altra per les balladores; aquesta figura de ball consisteix en restar al lloc on es troben en finir la primera part; per exemple, si els *pilans* són fets per les balladores, aquestes, sense traslladar-se del siti, aniran puntejant ara amb el peu dret, ara amb l'esquerre, donant al cos un moviment de balanceig general, procurant fer-lo amb exactitud, marcant bé els temps de la música, ço que s'aconseguirà aixecant en començar el peu dret i creuant-lo per davant de l'esquerre en sonar el temps dèbil del compàs novè, on comença la tonada de la segona part, apoiant-lo a terra en començar el temps fort del compàs següent, tornant-lo

a son lloc, per a poder fer amb el peu esquerre igual moviment durant els dos mitjos compassos següents; repetint-se així fins al final, en què s'hauran executat quatre passos de ball amb el peu dret i altres quatre amb el peu esquerre, acabant-los en el mig compàs darrer de la música. En el temps final ja no es creuarà el peu esquerre per davant del dret, ans quedarà col·locat al seu costat per a restar disposat a reprendre el moviment de sardana ja explicat.

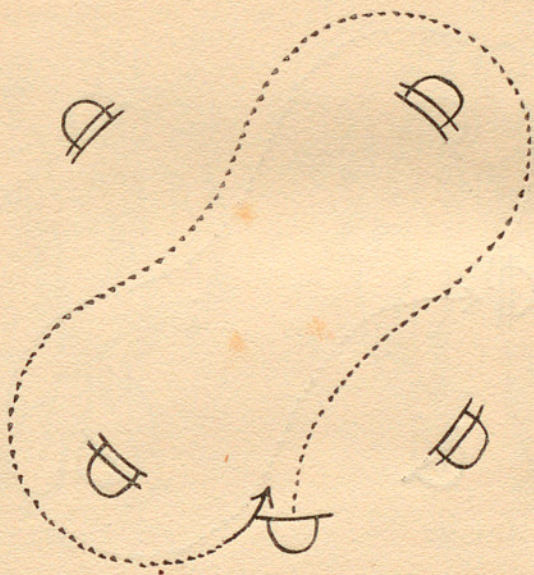

Planta II

La planta II-A mostra la posició dels peus en fer el pas amb el dret, i la planta II-B indica igual posició quan és feta amb el peu esquerre, mentre la planta II-c mostra la posició que els peus adoptaran al final.

Si es té cura que els qui fan de *pilans* interpretin els passos de ball a temps i amb el mateix peu alhora, presenta el conjunt un aspecte regulat en el moviment que fa de base harmònica a la línia ondulant que executen els altres, els quals, així que comença aquesta segona part, marxen en pas saltat de cara envers la seva dreta; si són les balladores les qui fan els *pilans*, passen primer per davant de la seva parella, segueixen després per darrera de la següent, continuant aquest moviment en les successives fins a tornar a trobar-se amb la respectiva balladora, com ho indica la planta III. Quan són els balladors els qui fan els *pilans*, elles es dirigeixen en direcció a la seva esquerra, passant primer per darrera de la parella llur respectivament, després pel davant de l'altra i continuar així igualment fins a arribar al seu ballador,

com es veu indicat en la planta III bis. Aquest moviment ha de fer-se saltat i no puntejat, perquè d'altra manera no daria temps per arribar a lloc, ço que s'ha de considerar com a obligació, dependrà de la lleugeresa dels balladors l'aconseguir-ho, o també del nombre de parelles. En el primer cas, s'avançarà més o menys

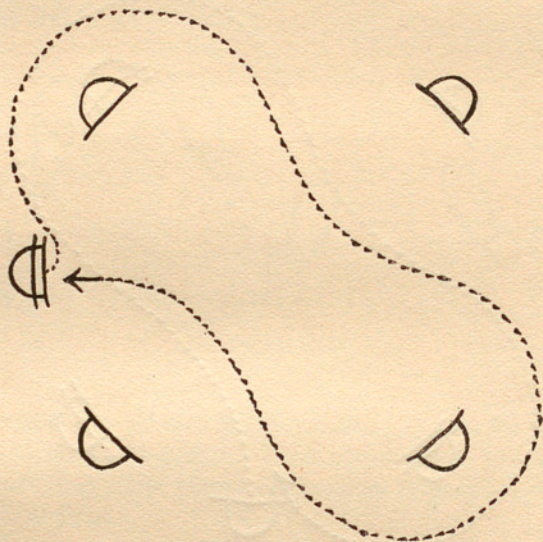

Planta III

segons l'obertura de les cames en cada salt; i en el segon cas, s'obtindrà la justesa mitjançant es procuri l'executin un nombre de parelles apropiat que s'ajusti el temps en executar la figura amb la música i que pot ésser de sis o vuit parelles, segons l'edat o aptitud dels balladors. Por fer-se també quedant allà on sigui que s'escaigui trobar-se ballador i balladora, cuidant, però, de no ajuntar-se dos d'ells i dues d'elles; i així, canviant-se les parelles, poden llavors pendre-hi part un nombre indefinit de balladors, si bé executat en tal forma més que de ballet pren el caràcter

de joc, podent-se aplicar diverses formes de càstig per a corregir o esmenar els distrets.

La fig. 2 donarà idea de com el ballador passa per davant de la seva balladora, que fa de *pilà*, així com la fig. 2 bis mostrarà el pas d'aquesta per darrera del seu ballador, quan aquest sigui el *pilà*. Aquest moviment, encara que senzill, als petits els

Planta III bis

ofereix una gran dificultat la seva interpretació, car els hi representa un problema de difícil solució el poder i saber comprendre la diferència que hi ha entre moure's a dreta o esquerra i passar per davant o darrera; la qual cosa, per a fer-ho bé, els cal una llarga pràctica abans de possessionar-se'n. Per a aconseguir-ho, s'ha de fer ús de tota mena de procediments que puguin facilitar-los la llur comprensió, puix que és una greu complicació per ells el fet que una errada individual interessa totalment al conjunt, doncs ja amb l'equivocació tan sols d'un dels que ballen queda la figura totalment descomposta. De vegades, però, aquest inconvenient

resulta beneficiós, perquè esperona els nens a esmenar-se i evitar l'errada per no veure's titllats d'ineptes davant dels companys.

Després de la figura anomenada «els Pilans», descrita, i que pot repetir-se tantes vegades com se vulgui sense restricció que obligui un nombre determinat, i executades per un i altre sexe, es farà la *cadena*, figura aquesta de gran prestigi que ha estat apli-

Fig. 2

Fig. 2 bis

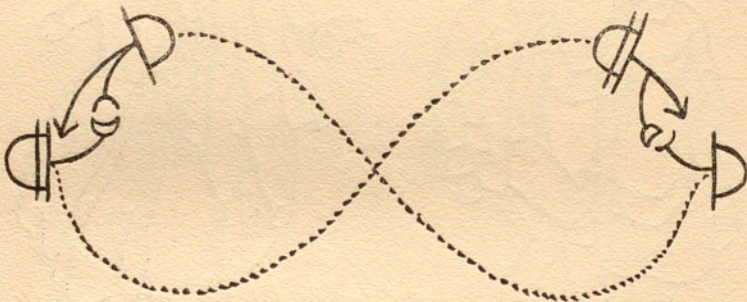
cada a nombroses danses des d'època molt llunyana i en infinitat de llocs, car és una figura substancialment de conjunt i per això se la troba enclosa en les *contra-danses*, nomenant-la generalment *cadena anglesa*, ço que ha ajudat a refermar la seva vitalitat, amb tot i que s'hagi pretengut desprestigiar-la aplicant-li el concepte:

La fada contra-dansa de moviments iguals
sembla tema que es dona a vuit dansaires rivals.

Estudiada la figura dels *pilans*, la *cadena* no presenta dificultats, puix que ve a ésser una ampliació d'aquella; en la primera es mouen la meitat dels balladors; en la segona ho fan tots alhora, seguint iguals direccions i moviments que en la primera. En

començar es donaran ballador i balladora les respectives mans dretes, i després d'haver canviat de lloc, avancen cadascú d'ells en la direcció que els correspon, trobant-se a davant dels balladors immediats, amb els quals es donen les mans esquerres després de soltes les dretes, i així, repetint aquest moviment amb els següents balladors i balladores, arribaran a trobar-se les parelles tal com estaven en començar, donant-se la figura per acabada.

Per a interpretar la *cadena* no han de recórrer tant de terreny els balladors com en els *pilans*, perquè el moviment d'ondulació

Planta IV

és menys pronunciat, degut a què en executar-lo ho fan ballador i balladora al mateix temps, i, per tant, es reparteixen l'espai del recorregut; així, doncs, convé que l'ésser executat es moguin més suaument, amb menys velocitat i més puntejat. La planta IV dóna idea de la referida ondulació que fan ballador i balladora, mentre que la fig. 3 mostra la posició de la parella al moment de donar-se les mans dretes i la fig. 3 bis la reproduïx a l'instant de fer-ho amb les mans esquerres.

La *cadena* pot ésser executada també de manera que en lloc de donar-se la mà es faci ajuntant-se de braços; en aquest cas és anomenada *cadena de braç*, i en l'anterior *cadena de mà*. Cal, per a executar-la, posar els braços de manera que el colze formi el punt del vèrtex de l'angle que presentarà el braç, col·locat de mode que la mà resti en l'aire a l'altura approxi-

mada de l'espatlla; tal com es veu mostrat en la fig. 4, que expressa la posició dels braços de la dreta, posició que s'in-

Fig. 3

Fig. 3 bis

terpretarà igual amb els de l'esquerra. Aquestes figures, perquè resultin gracioses, és convenient tenir cura de no abaixar

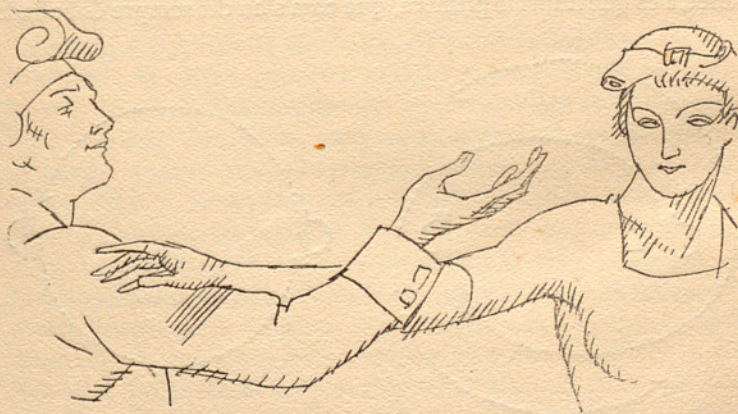
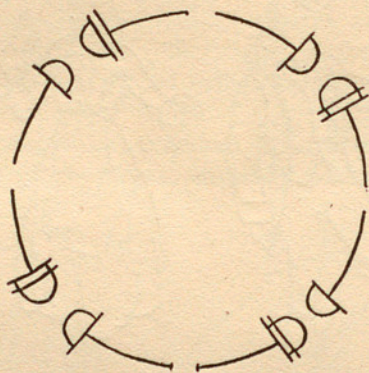

Fig. 4

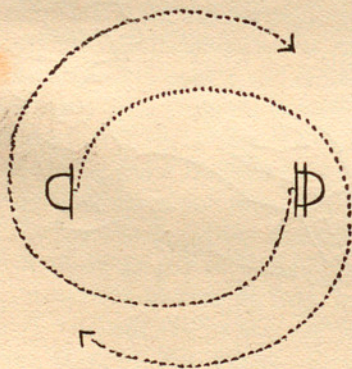
les mans en canviar ballador amb balladora, sinó mantenir-les sempre altes; com també, en pendre la mà, fer-ho suaument i no retenir-la, i amb el braç encara s'ha de procurar accen-

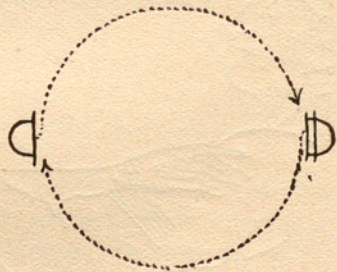
Planta V

tuar més la suavitat i lleugeresa en pendre i deixar a cada canvi d'un i altre.

Altra figura pot ésser aplicada a la segona part d'aquest ballet, i és que finida la primera, que com s'ha dit sempre és ballada

Planta VI

Planta VI bis

en forma rodona o de sardana, els balladors i balladores resten col·locats de cara a cara davant per davant ell amb ella, i, per tant, posats d'esquena als balladors dels seus costats respectius. La planta V indica aquesta posició, i en ella seguiran puntejant sense moure's de lloc, tal com s'haurà fet en executar els *pilans*, durant el temps dels quatre primers compassos de la tonada

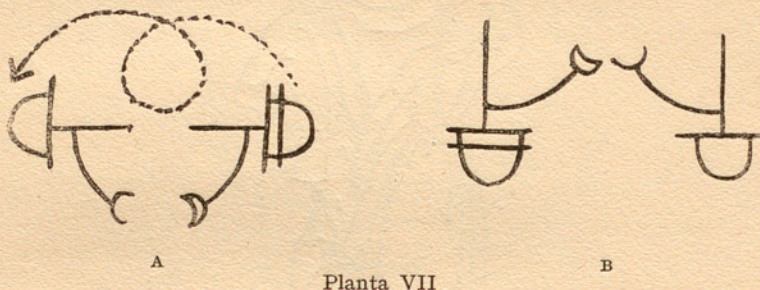

Fig. 5

d'aquesta segona part; en l'espai dels quatre següents faran un moviment de costat, però sense perdre el punt de ball en direcció a l'esquerre, i així voltant sempre posats de cara ballador i balladora donaran una volta sencera, retornant al mateix lloc on estaven. També pot executar-se aquesta figura fent només mitja volta, i en aquest cas resultarà que cada parella haurà canviat de ballador amb el del seu costat respectiu. Dóna a entendre la planta VI el moviment descrit de fer tots els balladors la volta sencera, i la planta VI bis el corresponent a la mitja volta. Podrà canviar-se la direcció, ço que modificarà l'aspecte total d'aquesta figura, ço és, que en lloc de girar a l'esquerra girin en direcció a la seva dreta; moviments que es poden alternar en repetir-los.

Una variant pot introduir-se també, consistent en què el ballador, tenint amb la seva mà dreta l'esquerra de la seva balla-

dora, aquesta fa *risto*,* finit el qual, ell, amb la mà esquerra, pren la mà dreta d'ella, havent passat amb aquest moviment a l'altre costat del seu ballador i, per tant, hauran els dos canviat de parella. En el moment en què la balladora acaba de fer el giravol del *risto* (fig. 5), ell procurarà inclinar-se de costat envers la seva dreta per a facilitar a ella el moviment que li permeti col·locar-se en son lloc i pendre la mà del ballador següent. Quan s'executa aquesta figura, com que es canvia la parella cada vegada, pot ésser repe-

Planta VII

tida tantes com n'hi hagin, si es vol que en acabar es trobin els balladors com estaven en començar. La planta VII-A mostra el moviment, i la VII-B el canvi de posició.

La *cadena* pot ésser feta de manera més complicada que la descrita, nomenant-se-la *cadena doble*; consisteix aquesta variant en donar una volta sencera cada una de les parelles en tenir-se de les mans, o també dels braços, siguin els drets o els esquerres, i així successivament fins arribar a trobar-se el ballador amb la balladora respectiva. Per la interpretació d'aquesta figura s'esmerça el doble de temps que en les altres, i, per tant, cal repetir la segona meitat de la tornada doblant la seva extensió, puix que de no fer-ho així els balladors no tenen temps d'arribar a les seves balladores. També, però, si no es vol fer ús d'aquest mitjà pot deixar-se de manera que en terminar la tornada quedin les parelles canviades. Per a executar-la sense equivocació, cal tenir veritable domini, i, per tant, en intentar aplicar-ho a

* Vegeu QUADERNS D'ESTUDI, I, 1.

infants de poca edat a voltes resulta bon xic difícil. Quan s'executa aquesta figura recordi's que en tenir-se els balladors de les mans dretes, voltaran en direcció a l'esquerra; i al contrari, en tenir-se de les mans esquerres, voltaran a la dreta. El punteig dels peus serà sempre igual en totes les figures, ço és, saltat, avançant endavant.

La pràctica en la interpretació de la *cadena senzilla* farà observar que segons sigui executada per determinat nombre de parelles es solucionarà de diferent manera. Si són vuit parelles les qui la ballen, acabaran junt amb la música, puix són vuit els compassos; si les parelles són sis, sobren dos compassos de música que s'emplearan fent el final cada parella una volta completa, i si són quatre les parelles, repetiran la *cadena* dues vegades. En la *cadena doble* ocuparan tres compassos les primeres parelles en fer la volta, altres tres en la segona volta i dues en la tercera, havent així canviat cada ballador dues balladores i viceversa, ço que pot repetir-se fins a trobar-se les respectives parelles, comptant que la tonada s'executa tal com es presenta escrita.

En resum : és aquest un ballet que en la seva segona part, tal com l'havem explicada, ofereix varietat progressiva de menys a més dificultat i per això encisa els petits poder observar com per ells mateixos ho van resolent, a més de què l'ésser molt mogut els causa gran plaer el poder fer ús de les habituds apropiades a la llur edat, ço és, de saltar i moure's en totes direccions i evolucionar variadament. Té l'aventatge també de què pot ésser cantat, oferint facilitat d'interpretació en tot lloc i amb mitjans ben simples, tant que arriba a convertir-se en agradós entreteniment d'esplai, ço és, en veritable joc ritmat.

Les cobles que adjuntem són les més usades, les quals segurament entre el poble que les canta contenen una centúria de vida oral, i, no obstant, encara actualment es pot constatar que a la mainada els hi dona goig de cantar-les. Acompanyem dues tonades diferents, per a oferir més varietat, no essent aquestes pas les úniques que se'n coneixen.

AURELI CAPMANY

moderato

The first system of music consists of four staves. The top staff is in treble clef with a 6/8 time signature. The bottom staff is in bass clef. The music is written in a key with one sharp (F#). The first two staves contain a melody in the treble clef and a bass line in the bass clef. The last two staves show a more complex texture with multiple voices in both clefs. The tempo is marked *moderato*.

moderato

The second system of music consists of five staves. The top staff is in treble clef with a 6/8 time signature. The bottom staff is in bass clef. The music is written in a key with two sharps (F# and C#). The first two staves contain a melody in the treble clef and a bass line in the bass clef. The last three staves show a more complex texture with multiple voices in both clefs. The tempo is marked *moderato*.

LLETRA AMB LA QUAL ÉS CANTADA LA BOLANGERA

La Bolangera en té un tupí
que sense foc, que sense foc,
la Bolangera en té un tupí
que sense foc el fa bullí.

Tota dona ben lleugera
sap ballar la Bolangera;
tota dona ben lleugera
sap ballar la Bolangera.

La Bolangera en té un tupí
que sense foc, que sense foc,
la Bolangera en té un tupí
que sense foc el fa bullí.

Quan el tupí fa clic-cloc,
la Bolangera, la Bolangera,
quan el tupí fa clic-cloc
la Bolangera bufa el foc.

La Bolangera en té un tupí
que sense foc, que sense foc,
la Bolangera en té un tupí
que sense foc el fa bullí.

Sense llenya ni carbó,
la Bolangera, la Bolangera,
sense llenya ni carbó
la Bolangera té raó.

La Bolangera en té un tupí
que sense foc, que sense foc,
la Bolangera en té un tupí
que sense foc el fa bullí.

Quan el tupí bullirà,
Bolangera, Bolangera,
quan el tupí bullirà
Bolangera no hi haurà.

La Bolangera en té un ansat
a on hi cuina, a on hi cuina,
la Bolangera en té un ansat
a on hi cuina el veïnat.

On hi cuina en gran manera,
fes-la ballar la Bolangera;
on hi cuina en gran manera,
fes-la ballar la Bolangera.

La Bolangera en té un colom
que amb la cua, que amb la cua,
la Bolangera en té un colom
que amb la cua escombra el forn.

Amb les ales la pastera,
així va la Bolangera;
amb les ales la pastera,
així va la Bolangera.

COMENTARIS

ELS QUADERNS D'ESTUDI. — El Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya, davant el fet, ben palès, d'un extens neguit científic i literari observat en alguns sectors de la nostra terra, i per altra costat volent proveir a la necessitat d'impulsar tota mena de labor intel·lectual, ha acordat transmutar la nostra publicació en arxiu i guia alhora de les manifestacions culturals escrites, produïdes a la nostra pàtria.

Descomptades altres activitats esverçades ja, gloriosament, en el radi de la matèria, de la quantitat i de la replega i crítica documental, la psiqui catalana ha volat fins ara amb més intensitat i preferència en l'esfera sentimental i imaginativa, assolint, cal confessar-ho, èxits i triomfs ben falaguers i justos. Però aquesta activitat que dins la seva actuació típica era del tot necessària, per referir-se a l'ordre més universal, i per tal més extensament vantable, de les coses concretes i vives en l'ànima popular, ha irradiat fortament en les més altes disciplines científiques cristal·litzant en isolats i afortunadament excepcionals tipus de dilettantisme que podríem anomenar filosòfic, per tal com ells més que aplicar les llums de la intel·ligència pura a les contrades de Minerva hi han transportat convencionals elegàncies i refinaments de literatura, lluernes imaginatives, i perifèriques martellades del sentiment. D'aquí el conreu de les coses colpidores per llur novetat, sigui ella transitòria, i un seductor arrodoniment, del tot exterior, de postulats i tesis que resten completament a l'ombra.

I aquell envaïment de l'activitat sentimental i imaginativa, impulsat alhora pel neguit del nostre temperament mediterrani, ha esbiaixat mants esperits del país llançant-los vers el conreu de *omni scibili* amb tal adalerament que hom ha pogut constatar amb meravella que aspectes científics ben difícils que de moment haurien deixat perplexes mentalitats com Aristòtil, Sant Tomàs i Kant, eren aquí estudiades, definides i redactades amb vint-i-quatre hores, per homes que ens remembren de ple la decadència de la filosofia clàssi-

ca en el segle XIV, llavors que, hom disputava a la Sorbona, sens preparació, de tota llei de matèries i disciplines.

Resta encara avui ferm l'antic adagi *non multa sed multum*. Ben cert : la nostra intel·ligència com plasmada sota les exemplars irradiacions de la Idea pleníssima i personal, propendeix a un veritable acaparament de tot cabal científic que voldria llucar d'una sola llambregada. Tal és la fita definitiva de la humanitat a la terra. Però per assolir-la el nostre esperit, essencialment romà, ha de sospesar abans el moment en què vivim i a ell del tot adaptar-se si no vol arribar a un fracàs segur o no prefereix un sorollós i transitori èxit en masses del tot impreparades. Encara hom amuntega els primers carreus de ciències del tot novelles : encara en les més brillants i antigues hom descobreix tots els jorns aspectes tan colpidors i impensats que es sent temptat de preguntar-se si som només al llindar de la porta. L'hora nostrada és, doncs, d'aprofundir cada u i treballar en el seu camp i no en el d'altri; d'apuntar l'esguard de la intel·ligència individual amb paciència indefinida en l'objectivitat que més s'adiu amb sa idiosincràcia i servir així una estreta i profícua harmonia i equació entre la persistència de treball personal i l'allau riquíssima de caïres i aspectes que cada sector objectiu ofereix a la humana pensa. I esgotades en el transcurs dels segles les canviants de cada radi especial vindrà aleshores el moment secular de bastir les sobiranes síntesis : i així com ara el *corpus* antic de la filosofia s'ha anat esquifint i migrant desapareixent d'ell la física i les matemàtiques i ben aviat la psicologia, per a honor i profit del treball preparador de l'home, així aleshores esdevindrà el temps llucat per Plató i pel nostre genial Ramon Lull, temps de plena convergència de totes les disciplines en la màxima disciplina que la filosofia clàssica nomenava amb tota raó *Filosofia primera*, la qual, per contracop, restarà fortament engruixida i universal quant a les matèries i quant als intel·lectuals.

L'eixelabrament cultural ha estat també un veritable enemic en la construcció de les nostres disciplines. Ell és l'antífesi de l'alba serenor mental, i per tal comporta un veritable infantilisme científic i literari. Admetríem encara que l'encavallament de les foguerades imaginatives fos així com puixança definitiva en l'ordre estrictament literari, malgrat el treball secular dels rapsodes i fins de tota la raça hel·lènica sobre les produccions a Homer adjudicades, i la lentitud coneguda de Virgili, el qual esverçà set anys en les *Georgiques* i onze anys en l'*Eneida* que deixà inacabada i volia que hom cremés després del seu traspàs, però es del tot inadmissible en

les tasques d'estricta construcció intel·lectual. La tasca fecunda d'il·lustres homes ben nostrats no ha estat preparada ni amb dies ni amb mesos.

La dita d'Aristòtil *bo i seient i reposant l'home es torna savi*, com brollada d'una profunda intuïció de la natura humana i de l'ordre còsmic, té així mateix una plena adaptació als nostres dies.

Tal serà, doncs, el lema que invariablement presidirà l'estructuració de *QUADERNS D'ESTUDI*: plena especialització i activitat lenta en tots els camps del saber humà des de les abstraccions més altes del pensament fins a les concrecions més vistables i planeres, adreçades però als estudiosos tenint en compte el moment d'estricta formació en què vivim i, per tant, desplegadas amb tanta claredat i serenor com sigui possible al nostre abast.

EL SUPLEMENT PEDAGÒGIC DE *QUADERNS D'ESTUDI*. — Així com acaba d'ésser estructurada aquesta publicació per l'esdevenidor, quedarà convertida a no trigar gaire en una revista d'un fort interès general. En aquest nou caràcter, *QUADERNS D'ESTUDI* pot reeixir tan interessant com sempre, si no més, a aquell sector més nombrós que ha vingut constituint la seva constant clientela: els mestres de les nostres escoles primàries. Mes al costat de l'instrument conreador de variades curiositats intel·lectuals, el professional de l'ensenyament necessita la revista tècnica pedagògica que li suggereixi procediments didàctics de major eficàcia. Perxò s'ha pensat en portar a un suplement especial la matèria pedagògica que per la seva especialització i meticulositat no cap ja en una Revista general, de la qual, però, no seran excluïts els treballs sobre educació i pedagogia de més ampla concepció. D'una semblant separació de funcions n'eixirà una major eficàcia d'ambdues publicacions.

Juntament amb el pròxim número, apareixerà el SUPLEMENT PEDAGÒGIC DE *QUADERNS D'ESTUDI* el qual serà tramès gratuïtament a tots els mestres d'ensenyament primari, estudiants de pedagogia i altres persones relacionades amb l'escola primària que actualment figuren en les llistes de la publicació. En canvi, a aquestes persones d'interessos pedagògics especialitzats se'ls discontinuarà la tramesa de *QUADERNS D'ESTUDI*. Si volen ésser-ne subscriptors hauran de formalitzar la demanda i satisfer l'import de l'abonament.